

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Sønderjysk Månedsskrift

6 • 2015

Sønderjysk Månedsskrift

Udgivet af Historisk
Samfund for Sønder-
jylland i samarbejde
med Museum
Sønderjylland
og Kulturfokus

Pris for medlemskab
295 kr. årligt inkl. moms
og forsendelse.
Enkeltnumre 35 kr.
Særnumre 45 kr.

Ekspedition
Haderslevvej 45
6200 Aabenraa
Tlf. 74 62 46 83
hssdj@hssdj.dk
www.hssdj.dk

Kontortid
Mandag-torsdag 9-14

Redaktion
Kim Furdal (ansv.)
Museum Sønderjylland
ISL-Lokalhistorie
Haderslevvej 45
6200 Aabenraa
Tlf. 74 62 58 60
kifu@museum-
sonderjylland.dk

Lennart Madsen
Museum Sønderjylland
- Arkæologi Haderslev

Elsemarie Dam-Jensen
Museum Sønderjylland
- Kulturhistorie Tønder

© Sønderjysk Månedsskrift og forfatterne

Layout
Ove Kirketerp
Tekst & Design
Haderslev

Tryk
Mohrdræck Tryk A/S
Aabenraa

I dette nummer

Livserfaringer - de lokalhistoriske
årsskrifter 2014 211

Lokalhistorisk konsulent Kim Furdal har set på de lokalhistoriske årsskrifter 2014 og gør sig nogle overvejelser om de forudsætninger, der ligger bag. Kan de lokalhistoriske årsskrifter ses som omdrejningspunkt for livserfaringer?

Orgler og organister i Løgumkloster Kirke 219

Løgumkloster Kirke fik på et meget tidligt tidspunkt et orgel. Rektor for Løgumkloster Kirkemusikskole, Hans Chr. Hein, fortæller om de forskellige orgler og organister gennem tiden. Der er tale om en let revideret udgave af en artikel, som blev bragt i årsskriftet for Løgumkloster 2014.

Da det hele var på skinner i Padborg 224

"Hellere en kamel i nåleøjet end en godsvogn i Padborg". Sådan udbrod stationsforstanderen i Padborg engang i halvtredserne. Erik Hedegaard Hansen ser tilbage på tiden som ung trafikassistent i de store år i halvtredserne. Artiklen har tidligere været bragt i årsskriftet for Bov og Holbøl sogne 2014.

Set og sket i Grænselandet. 233

Sønderjylland kom i mediernes og offentlighedens søgelys efter folketingsvalget den 18. juni, som gjorde Dansk Folkeparti til Sønderjyllands største parti. H.E. Sørensen kommenterer valget og andre begivenheder i Grænselandet.

Bognyt 242

Det sker - i Museum Sønderjylland 244

Bagsiden om forsiden 248

Grænsen og banegården er Padborgs forældre. Overinspektør Carsten Porskrog Rasmussen tegner et historisk portræt af grænsebyen.

Forsidebilledet: Folkevogne på Padborg Station.

Foto: Lokalhistorisk Arkiv for Bov og Holbøl sogne.

Livserfaringer - de lokalhistoriske årsskrifter 2014

Af Kim Furdal

Den tyske filosof Friedrich Nietzsche stillede i 1874 spørgsmålet: "Skal livet dominere viden eller viden livet" og gav selv svaret: "Viden forudsætter liv".

Lokalhistorisk konsulent Kim Furdal, Museum Sønderjylland - ISL-Lokalhistorie, har set på de mange lokalhistoriske årsskrifter, der så dagens lys i 2014, og gør sig nogle overvejelser om de forudsætninger, som ligger bag de lokalhistoriske artikler. Kan de lokalhistoriske årsskrifter ses som omdrejningspunkt for livserfaringer?

VI HAR IKKE NOGET begreb eller udtryk, der kan beskrive mennesket i sin helhed, som den svenske etnolog Börje Hanssen udtrykte det i 1952. Klasser og socialgrupper er nogle af de begreber, som er taget i anvendelse inden for især samfundsvidenskaberne gennem de sidste godt 100 år, når man skal karakterisere og beskrive mennesker, men oftest har man blot trukket veksler på målbare elementer som f.eks. løn og uddannelse uden at komme nærmere en beskrivelse af mennesket i sin helhed. Det er et godt eksempel på, at sproget ikke er et neutralt teknisk hjælpemiddel i kommunikationen, men at vi kun lever gennem sprog med dets begrænsninger. Sproget former verden for os. Vi kan ikke hoppe ud af

sproget for at se, hvorledes verden 'virkelig' er bagved sproget. Den tyske filosof Wilhelm Dilthey (1833-1911) talte om 'liv', som en enhed af mening, værdier og formål, der giver det enkelte menneske et system af formål livet igennem."

Mennesket forstår sig selv i nutiden og ser i kraft af sin hukommelse herfra sig selv, som han/hun engang var. Det er ved at se på den måde, vi optrådte på i fortiden, at vi lærer, hvorledes vi var engang, hvordan vi er blevet den, vi er, og de planer, som vi lagde for vores liv og karriere, for at nå dette sted, vi er her og nu.

Kroppen er vores bindeled til omverdenen, som hele tiden er i bevægelse for at erfare verden og sig selv. Erindringerne sidder i kroppen, ligesom kroppen sidder i erindringer-

Halinspektør Arthur Hansen på forsiden af Tønder-Erindringer XV. Idræts-historie er et stærkt forsømt emne i lokalhistorien, som lokalhistorisk forening i Tønder hermed råder lidt bod på.

ne. Erfaringen og forståelsen af omverdenen er en konstant proces over tid, hvor oplevelserne af verden hele tiden forsvinder, akkumuleres, og redigeres, så vi husker vores passage gennem livet. Det er denne 'Lebenserfahrung' mellem fødsel og død, høstet af livet selv, som giver mennesket en historisk forståelse, som grundlæggende handler om mennesket og dets erfaringer med omverdenen. 'Jeg' er den, 'jeg' er, men også hele tiden noget andet i kraft af den konstante proces med indsamling af erfaringer.

Fødslen har vi ingen andel i, og født er vi hele livet igennem. Døden spiller en lige så stor rolle som fødslen livet igennem ved at sætte en begrænsning for menneskets muligheder og dermed give mennesket et ansvar for dets mange valg og handlinger, inden døden stopper livet. Det er derfor dette *mellem*, som er interessant, når mennesket trækker en rød tråd i sit liv. Det er ikke nogen tilfældig samling af minder og erindringer. De er tilrettelagt og ordnet, så de ud fra en bestemt mening bringer mennesket frem til nutiden med et konstant blik for de projekter, som endnu rester i fremtiden. Noget får lov at blegne ud i glemsel, mens andre momenter i livet, der rummer vigtige betydninger, bliver fastholdt af hukommelsen. Fortiden må og skal hænge sammen med nutiden og fremtiden.

Erindringerens naturlige afsluttede pointe er ikke fortællerens død, men det tidspunkt, hvor fortælleren kommer til rette med sig selv og sine omgivelser. Dette gælder i såvel romanen som (selv)biografien. Oftest er ungdomsårene de formative år, som

bringer mennesket ind på dets livsbane med valg af bl.a. arbejde, kæreste/ægtefælle og fritidsinteresser. Det er her, vi finder forklaringen på, at så store dele af de lokalhistoriske erindringer centrerer sig om barndoms- og ungdomsårene, mens den største tidsmæssige periode, som voksenlivet udgør, sjældent får en tilsvarende stor plads i erindringslitteraturen.

Livserfaringer får også nogle radikale konsekvenser for vores historieopfattelse, da menneskets forståelse af verden og fortiden bunder i netop livserfaringerne og det enkelte menneskes formål med sit liv. Den historiske forståelse vil tage afsæt i menneskets meninger, værdier og formål med livet, så det strækkes bagud i fortiden, før mennesket ved fødslen blev kastet ind i verden.

Menneskets liv er vævet ind i andres, således at selvbiografien også danner basis for historien om de steder og relationer, vi har haft livet igennem. I den er refleksioner over vores passage gennem livet udgangspunkt for hele vores forståelse af historien. Vi breder så at sige vores egen historie ud over de steder og mennesker, som vi har været i berøring med gennem livet, og strækker den tilbage i tiden.

Lokalhistorie i årsskrifterne kan derfor ses som livserfaringer inden for begrænset tid og sted, som beboerne i området helt eller delvist deler. I dette perspektiv er det ikke underligt, at netop erindringer spiller en så central rolle i de lokalhistoriske årsskrifter. Årsskrifterne for 2014 er i den henseende ingen undtagelse.

Livserfaringer

Mest konsekvent er tanken om lokal-

historie set gennem den enkelte aktør som livserfaringer ført ud i livet i Tønder, hvor den lokalhistoriske forening kalder årsskriftet for Tøndererindringer. I 2014 var man kommet til det femtende i rækken, hvor man bl.a. kan læse om Arthur Hansen, der var den første halinspektør for Tønderhallerne. Under sin tid i militæret fik Arthur sin store interesse for løbesporten, som foruden arbejdet med hallerne spiller en væsentlig rolle i artiklen.

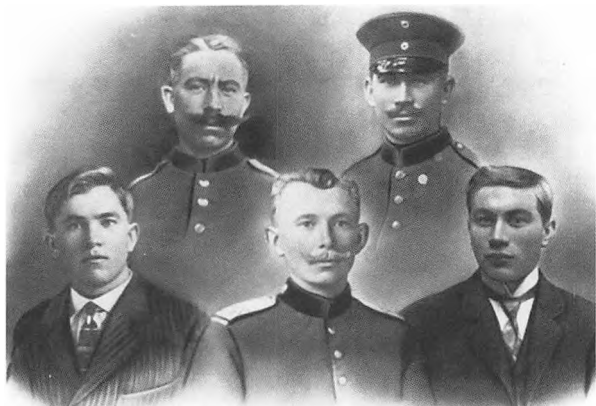
Et af de årsskrifter, hvor livserfaringer har en central placering, er årsskriftet for Rødding. I år kan man her bl.a. læse den kendte havemand Søren Ryge Petersens erindringer 'Nytårsaften i Skodborg'. Ikke langt fra Rødding har årsskriftet for Jegerup Sogn også stærke traditioner for at bringe erindringsstof. 2014 er i den henseende ingen undtagelse, og bladet bringer bl.a. Aage Nørgaards erindringer 'Fra Jegerup til Canada' om hans tid i USA og Canada i midten af 1960'erne, som på ny understreger, at erfaringer i det moderne samfund ofte hentes uden for hjemstavnen i mere traditionel forstand.

I nabolaget er årsskriftet for Vojens også leveringsdygtig i erindringer, hvor især Første Verdenskrig i anledning af 100-året for krigsudbruddet spiller en vigtig rolle. Foruden lister over de faldne fra Vojens og Nustrup sogne, bringer årsskriftet Dagny Hou-

Det smukke ur fra ca. 1750 kan man finde i 'Fra det gamle Løjt', som i 2014 bringer Jes M. Holdts artikel 'Paulsgaard i Barsmark.'

Foto: Inger Lidholdt.

I årsskriftet fra Felsted kan man læse den tragiske historie om de fem brødre Lock, der faldt under Første Verdenskrig.

borgs barndoms minder fra tiden under krigen. I Vonsbæk Sogn har man også fokus på de tab, som sognet led under krigen. Årsskriftet bringer oplysninger om de faldne fra krigsudbruddet og frem til nytår 1914/15 og vil i de næste fire årsskrifter bringe oplysninger om de øvrige faldne for bl.a. at mindes disse.

Første Verdenskrig, forstået som krigens menneskelige konsekvenser, spiller af indlysende grunde en stor rolle i mange af årsskrifterne for 2014. I årsskriftet for Sundeved fortæller Gunnar Solvang under overskriften 'En overlever fra 1. Verdenskrig' om Christian Paulsens tid som soldat. Som en epilog til artiklen fortæller Solvang historien om de to stole, lavet af Christian Paulsen, som familien skænkede til Sottrup Kirke, hvor de i dag anvendes som hædersplads for guldbrudepar. Redaktionen af årsskriftet for Felsted Sogn har valgt at markere krigsudbruddet i 1914 og krigen i 1864, overvejende med en række artikler om krigsdeltagerne. Særlig smertefuld er tragedien med de fem brødre Lock, der faldt under krigen. Årsskriftet Det gamle Løjt har valgt at markere krigsudbruddet med lærer og degn Todsens erindringer

om Løjt Kirkeby under Første Verdenskrig. Her kan man læse om, hvad eleverne nåede at indsamle i det sidste krigsår. Som Todsens bemærker: "Dette var blot en opgørelse over, hvor flittigt, skolebørnene i Løjt hjalp med ved indsamlingerne, så til det rent skolemæssige blev der i krigens sidste år ikke megen tid".

'Revolvermartha' er et ikon for modstandsbevægelsen i Hoptrup Sogn og som sådan ikke noget ubeskrevet blad i Hoptrup. I årsskriftet for Hoptrup bringer Ove Ethelberg hendes erindringer om tiden i modstandsbevægelsen. I årsskriftet fra Toftlund finder man bl.a. Ruth Betzers fine erindringer om sin læretid på Toftlund Apotek i starten af 1950'erne. Det er for mange en ukendt verden, hvor der her trækkes enkelte tråde op til 1993, hvor hun gik på efterløn. Hun slutter erindringerne med ordene: "I dag kan jeg se tilbage på et arbejdsliv, hvor det somme tider gik stærkt, og hvor næsten alting forandrede sig rigtig meget". Mon ikke mange kan skrive under på dette?

Jul er for børn og unge en handlingsmættet årlig begivenhed, der hos de fleste sætter sig solidt i erindringerne. I årsskriftet for Egen Sogn

kan man læse Marie Schmidts erindringer 'Jul i gamle dage' om julen på en gård i 30'erne og begyndelsen af 1940'erne. Det er frem for noget blevet historien om de mange julegøremål som juleslagtning, julebaging, storvask og bestilling af de varer, som gården ikke selv kunne levere, men som blev bestilt under store forventninger.

Årsskriftet for Rødekro er fortsat det største i Sønderjylland med 160 tæt beskrevne sider. Man kan kun imponeres over, at det til stadighed er muligt at indsamle stof til årsskriftet. I år kan man her læse Mogens Jessens erindringer 'Suppe, steg og is i 85 år' om hans far Andreas Jensens og hans eget virke som musikere. Det er en helt særlig genre, hvor musikken på en gang skal være til stede under middagen for at sætte en stemning og alligevel ikke så meget, at den fuldstændig tager over og stjæler opmærksomheden. Det er blevet en særdeles veloplagt artikel om et upåagtet emne.

Kæmpeplove, 'lyse' øl og Gallowaykvæg

Men årsskrifterne er også i år andet end erindringer og biografier, selv om de indgår som en central del i mange af årsskrifterne. 1864 fylder langt fra så meget i årsskrifterne som i offentligheden, men i årsskriftet fra Gråsten kan man læse en af få undtagelser, Else Egholms sammendrag af pastorinde Augusta Ida Gads dagbogsoptegnelser fra 1864. Hendes mand Henrik G.C. Gad var to år forinden blevet udnævnt til sognepræst i Adsbøl og Gråsten, og begivenhederne fik helt afgørende betydning for deres liv. I årsskriftet for Agerskov Sogn står

markeringerne og jubilæerne nærmeste i kø med artikler om 1864, Første Verdenskrig, skolejubilæet i anledning af skolelovene fra 1814 og et knapt så rundt i anledning af den første Bovlundplov, en kæmpeplov bygget på Bovlund Plovfabrik til Hedeselskabet.

Forsamlingshusene kæmper i disse år en overlevelseskamp som omdrejningspunkt for fester og/eller kulturinstitutioner. I det perspektiv er det tankevækkende at læse Iver Niensens artikel 'Til fest i Åbøl kro og Tirslund Forsamlingshus' om fester i slutningen af 1930'erne og begyndelsen af 1940'erne, som man kan finde i årsskriftet for Bevtoft lokalhistoriske arkiv. Det gælder også det ømtålelige spørgsmål om udskænkning af øl og spiritus, hvor kreativiteten for at omgå reglerne altid har været stor. Som Iver Nielsen skriver: "Almindeligvis kunne vi kun købe sodavand, når der var bal i Tirslund. Der var dog den undtagelse, når der var høstfest, så kunne vi købe 'lys' øl. Dagen før havde brugsmanden sat nogle kasser i en balje vand, for at de kunne være kolde, så var der ganske vist ingen etiketter på dem, når vi fik dem, men det gjorde jo ikke noget, den skulle ikke bruges til noget alligevel". I Øster Lindet fyldte forsamlingshuset 120 år i 2014, hvilket årsskriftet for Øster Lindet markerer med en artikel om forsamlingshuset redigeret af Kaj Frandsen, men med større vægt på oprettelsen og den nationale kamp end fester og øl.

Virksomhedshistorie forstået som enkeltmandsdrevne virksomheder nyder normalt stor bevågenhed i de lokalhistoriske foreninger, men har i år måtte give pladsen for de mange

Første Verdenskrigsartikler. I årbogen for Augustenborg kan man dog læse Poul Krogs artikel 'Fjordhotellet 1965-2015', der ikke lægger skjul på, at hotellet med sin flotte udsigt ind mod slotsbyen har været i svære vanskeligheder de sidste ti år.

Arkivet i Nordborg har fra Sønderborg Kommune modtaget byråds- og borgmesterbilleder til deponering, hvilket har fået en af de flittige skribenter til årsskriftet for Nordborg-området til at skrive en artikel om Nordborg Kommunes historie fra kommunalreformen i 1970 til den såkaldte strukturreform i 2007. Artiklen er skrevet på basis af avisartikler i Sønderjyden, Jydske Tidende og Vestkysten. Aviser har det med at vægte konfliktstof, og de emner, som redaktionerne traditionelt ved øger oplagstallet, så det er et kildemateriale, hvor man skal holde tungen lige i munden. Foreningens formand skriver i indledningen bl.a.: "Det er altid kontroversielt at skrive historie, når der fortsat er levende øjenvitner. Der kan jo nok være flere opfattelser af de beskrevne begivenheder - og vurderingen". Læs temaheftet og bedøm selv.

Højer Mølle er gennem de sidste 40 år genopstået som en fugl Phønix omend ikke ved egen hjælp. I kraft af engagerede ildsjæle og med hjælp fra især A.P. Møller Fonden er møllen blevet et museum og en attraktion på Vestegnen. Den historie fortæller Tage Bundgaard i artiklen 'Højer Mølle fra forfald til attraktion', som bringes i Højeregnens Lokalhistoriske Forening 2015, som prydes af møllen, stuehuse og møllerhaven på forsiden.

Når døden indtræffer, opretholdes mindet i en kortere eller længere årrække fysisk på kirkegårdene, der

ligger som monumenter over det levede liv det pågældende sted. Der er derfor særdeles gode grunde til at bevare de kulturhistorisk vigtigste gravsteder på landets kirkegårde, selv om regnearkene i ministerierne er ved at få større betydning end selve livet. I Historier fra bybakken kan man læse to artikler af Lars N. Henningsen om Aabenraa Kirkegård, 'Fra Kirkepladsen til Forstallé - Aabenraas gamle og ny kirkegård' og 'Krigene 1848-50 og 1864 og mindesmærkerne på Aabenraa kirkegård', der understreger vore kirkegårdes store kulturhistoriske værdier.

Den helt nye historie, som vi med et selvmodsigende udtryk betegner samtidshistorie, er en sjælden gæst, lige som emner som naturpleje og naturbevaring. En god undtagelse er Anton Marckmanns artikel 'Naturgenopretning og naturpleje på Trillen', som man kan læse i årsskriftet for Hørup Sogn. Trillen strækker sig umiddelbart vest for Høruphav fra den sydlige udkant af Lambjerg Indtægt i Hørup Sogn over mod Kegnæs. Artiklen handler om det natur- og fuglebeskyttede område og ikke mindst om ud-sætning af det såkaldte Gallowaykvæg.

De fleste årsskrifter er blandede bolsjer, men foreningen for Hejls-Hejlsminde har valgt at udgive årsskriftet som et temahefte. I år er temaet Engbo, der i perioden 1993-2014 var 'Lokalcenter og Forsamlingshus Engbo', men som oprindeligt blev opført som 'De gamles hjem'. Det lokalhistoriske arkiv havde i Engbos tid som forsamlingshus sine lokaler i bygningen, men flyttede i 2014 til Hejls gamle skole. Årsskriftet er dermed en hilsen til den bygning, som i godt ti år dannede rammerne for det lokalhistoriske arbejde.

Langs Fjord og Dam i Haderslev holder sig, i modsætning til de fleste af de øvrige årsskrifter, primært til topografisk historie og generelt en høj standard. Årsskriftet er også et af de få, der bringer flere artikler om den ældre del af lokalhistorien. Med de mange hvalstrandinge de seneste år er Carl Chr. Kinzes artikel 'Om blåhvalen fra 1931 og andre hvaler i og uden for Haderslev Fjord' næsten dagsaktuel. Utroligt at blåhvalen kunne manøvrere rundt i de indre danske farvande for at strande ved Årøsund.

Broagerland udkommer kun hvert andet år. Det kan umiddelbart synes som et problem, men når man læser årsskriftet, er der ingen som helst tvivl om, at den længere produktionstid løfter kvaliteten. Forholdet mellem de to dele af den danske helstat, Norge og hertugdømmerne, har spillet en rolle, der fortjener langt større opmærksomhed, end det er tilfældet. Et bidrag til historien om de gensidige forbindelser finder man i Broagerland, som bringer Jürgen Hansens artikel 'Bergensfarerne' om udvandrere fra Broager Sogn til Bergen 1843-1885. Det er blevet en artikel om driftige handelsfolk og fabrikanter, som fortjener opmærksomhed uden for årsskriftet læserkreds.

*Hvor lå den ældste kirke i Aabenraa?
Hidtil har man ment i Skibbrogade,
men måske har den snarere ligget i
Humlehaven. Jørgen Witte har i 'Histo-
rier fra Bybakken' set på, hvad der kom
frem i 1956-57, da kommunen
anlagde en fjernvarmecentral i
Humlehaven.
Og det er ganske spændende!*

Enkelte af årsskrifterne har specialiseret sig i avisudklip med stort og småt om bestemte år. Det gælder årsskriftet for Ensted Sogn, hvor fokus er på årene 1914 og 1964. For 1914's vedkommende har man efter opfordring fra medlemmerne transskriberet den gotiske skrift, men i 1964 er kopier fra de tre aviser Sønderjyden, Hejmdal og Jydske Tidende. Årsskriftet fra Kliplev Sogn har valgt de samme år og samme løsning vedrørende avisartiklerne fra 1914.

Afrunding

De lokalhistoriske årsskrifter er på mange måder holdeplads for livserfaringer et særligt sted, hjemstavnen, hvor mange helt eller delvist deler erfaringsrum. Redaktionen af Sønderjysk Månedsskrift har også i år valgt et par artikler ud af den store og mangfoldige buket. Valget er faldet på Erik Hedegaard Hansens erindringer 'Da det hele var på skinner i Pad-

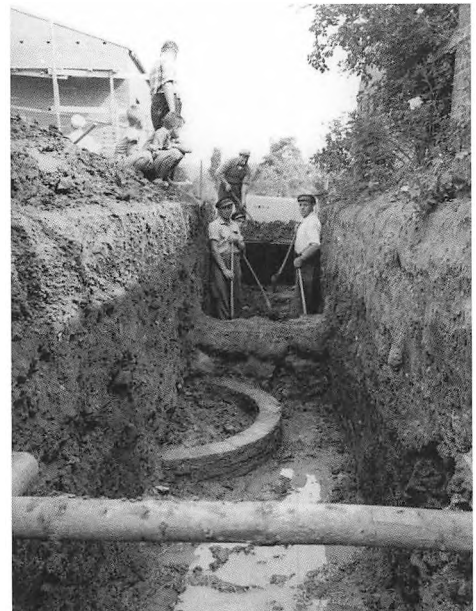

Foto: Museum Sønderjylland, ISI - Lokalhistorie.

borg' om hans tid som ung trafikassistent i Padborg, som er bragt i årsskriftet for Bov og Holbøl sogne. Den anden er organist Hans Chr. Heins artikel 'Orgler og organister i Løgumkloster Kirke', som er hentet fra årsskriftet for Løgumkloster. Vi takker forfatterne og redaktionerne for, at vi må bringe de to artikler i en lettere redigeret form for bladets læsere. ■

Indleverede årsskrifter

Lokalhistorisk Forening for *Agerskov* Sogn. Årsskrift 2014. 32 sider.
 Årsskrift 2015. Lokalhistorisk Arkiv for *Augustenborg* og Omegn. 40 sider.
 Lokalhistorisk Forening for *Bevtoft* og *Tirslund* Sogne. Årsskrift fra arkivet 28. årgang, 2015. 31 sider.
 Historisk årbog for *Bov* og *Holbøl* Sogn. Årgang 37. 2014. 96 sider.
Broagerland XVIII. Udg. Lokalhistorisk Forening for Broagerland 2014. 100 sider.
Egen Sogns Lokalhistoriske Forening. Årsskrift 2014. 48 sider.
 Årsskrift 2014. *Ensted* Sogns Lokalhistoriske Forening. 64 sider.
 Historisk Årbog for *Felsted* Sogn. Nr. 32. 2014. 106 sider.
 Årsskrift 2014. Lokalhistorisk Arkiv for *Gram* og Omegn. 31 sider.
 Årsskrift 2013. Historisk Forening for *Graasten* by og egn. nr. 40. 75 sider.
 Langs Fjord og Dam. Lokalhistorie omkring *Haderslev*. Udg. Forlaget Gammelting 2014. 114 sider.
 Engbo. Historien om en bygning. Årsskrift 2014. Udg. af Lokalhistorisk Forening og Arkiv for *Hejls-Hejlsminde*. 97 sider.

Hoptrup Sogns Lokalhistoriske Forening 2014. 31. årg. 48 sider.
Højer Lokalhistoriske Forening 2015. 24 sider.

Lokalhistorisk Forening for *Hørup* Sogn. Årsskrift nr. 33 - 2015. 40 sider.
 Lokalhistorisk Forening for *Jegerup* Sogn 2014. 52 sider.
 Fra *Kliplev* Sogn 2014. Lokalhistorisk Forening. 72 sider.
 Historisk Forening for *Løgumkloster* Kommune. Årsskrift 2015. 40 sider.
 Det gamle *Løjt*. Bind 32. Udg. af *Løjt* Lokalhistoriske Forening 2014. 132 sider.
 Årsskrift 2015. udg. af Lokalhistorisk Forening for *Nordborg-området*. 60 sider.
 Historisk Forening for *Rødding-egnen* 2014. 124 sider.
 Lokalhistorisk Forening *Rødebro* 2014. 160 sider.
 Skrift for Historisk Forening for *Sundeved* 2014. 90 sider.
Toftlund Lokalhistorisk Forening. Årsskrift 2015, årgang 9. 60 sider.
 Tønder-erindringer XV. Udg. Lokalhistorisk Forening for *Gl.-Tønder* Kommune 2014. 45 sider, plus indholdsfortegnelse for samtlige årgange.
 Årbog 2014 for Lokalhistorisk Forening for *Vojens-området*. 28. årgang, 67 sider.
 Lokalhistorisk Forening for *Vonsbæk* Sogn. Årsskrift 11. Årgang 2014, 28 sider.
 Glimt. Fra *Øster Lindet* Sogns historie nr. 28 - 2014. 24 sider.
 Historier fra bybakken. Årsskrift for *Aabenraa* Byhistoriske Forening 2014. 68 sider.

Note

1) 'Der Aufbau der geschichtlichen Welt in der Geisteswissenschaften'. I: Rickman, H.P. (red.): W. Dilthey: *Selected Writings*. Cambridge 1976/2010, side 155-263.

Orgler og organister i Løgumkloster Kirke

Hans Chr. Hein

Løgumkloster Kirke fik på et meget tidligt tidspunkt et orgel. Rektor for Løgumkloster Kirkemusikskole Hans Chr. Hein fortæller om de forskellige orgler og organister gennem tiden. Der er tale om en let revideret udgave af en artikel, som blev bragt i årsskriftet for Løgumkloster 2014.

KIRKERNE LANGS VADEHAVET fra Danmark til Holland har fra omkring 1500-tallet været rige på udsmykninger og inventar, herunder orgler. Det var orgelbyggere fra Holland og Tyskland, der var aktive ved bygningen af de tidligste instrumenter i det gamle Slesvig. En generel velstand i kraft af handel med bl.a. korn og stude kan spores ikke blot i købstæderne ved havet, men også i flækker og landsbyer, hvor man mange steder fik orgler i kirkerne tidligere end i resten af Danmark.

Det gælder bl.a. for flækken Løgumkloster, der fra 1600-tallets begyndelse var en slotsby. Her kan der påvises et orgel i Løgumkloster Kirke fra begyndelsen af 1600-tallet; men en nærmere beskrivelse af dette eller andre tidlige instrumenter i kirken findes dog ikke.

Det er ikke usandsynligt, at der i kirken har været et orgel i 1500-tallet eller endnu tidligere. Hvis man tager klostrets betydning og store rigdom i betragtning, er det muligt; men en dokumentation foreligger ikke. Cistercienserordenen tillod officielt orgler i klostrene fra 1486; men der er dog flere steder i Europa påvist in-

strumenter i klosterkirkerne forud for dette årstal.

I 1681 og de følgende år omtales et orgel i kirken, idet der blev udbetalt et beløb til løn og materialer. Amtmand Friedrich von Günderoth stifter i 1689 'et godt orgel'. Hvorvidt det drejer sig om et nyt orgel eller midler til at betale et igangværende arbejde, lader sig ikke umiddelbart afgøre. Der findes ikke angivelser af hvem, der har bygget orglet eller om dets størrelse og beskaffenhed.

I 1706 omtales et lille orgel over døren i kirkens vestende. Det må stå hen i det uvisse, om der er tale om et orgel nr. 2 i kirken, hvilket i så fald eventuelt kunne være instrumentet, som von Günderoth skænkede nogle år tidligere.

I 1700-tallet omtales en række reparationsarbejder udført af flere prominente orgelbyggere i Slesvig-Holsten. I 1747 reparerede Johann Hinrich Klappmeyer fra Glückstadt orglet med et nyt bælganlæg og forbedring af mekanikken. Klappmeyer var ligesom den samtidige Johann Daniel Busch en af hertugdømmernes dygtigste orgelbyggere.

Johann Daniel Busch blev i 1765 betroet en istandsættelse af orglet, og sidst i 1700-tallet blev reparationsarbejder foretaget af Jürgen Hinrichsen Angel, der var kongeligt privilegeret orgelbygger.

I begyndelsen af 1800-tallet har Løgumkloster Kirkes orgel tilsyneladende været ret beskedent af omfang, idet en urmager, Christian Berg, om-

taler det, da han i 1813 skriver om et nyt orgel, han skal bygge til Nustrup Kirke: "Det skal være på otte stemmer som det herværende orgel" (i Løgumkloster).

'Marcussen & Søn' er Danmarks ældste og et af Europas ældste orgelbyggerier. Det blev grundlagt i 1806 i Vester Sottrup ved Sønderborg af Jürgen Marcussen, der sammen med Andreas Reuter byggede en lang række instrumenter af høj kvalitet på værkstedet under navnet 'Marcussen & Reuter'. Efter Reuters død i 1847 blev 'Marcussen & Søn' dannet. Firmaet havde flere år forinden flyttet sit værksted til Storegade i Aabenraa, hvor det endnu i dag er beliggende. Fra dette orgelbyggeri er der udgået en lang række fine instrumenter, hvilket har gjort navnet kendt i hele verden. Firmaet har naturligt nok i de første godt 100 år leveret hovedparten af sine orgler til det sønderjyske og slesvig-holstenske område og sidenhen til Danmark og Norden.

I 1845 byggede 'Marcussen & Reuter' sit første instrument til Løgumkloster Kirke. Dette orgel blev opstillet på et pulpitur i kirkens sydlige korsarm, hvorimod de tidligere instrumenter havde været placeret i kirkens vestende.

Orglet havde 15 stemmer fordelt på to manualer og pedal: Otte i orglets hovedværk, fire på anden manual og tre i pedalet. Dispositionen lignede meget den tilsvarende i Løjt Kirke, hvortil firmaet året forinden havde leveret et instrument. Dette endnu eksisterende orgel havde også 15 stemmer, og det udmærker sig den dag i dag ved sin gennemgående smukke intonation, herunder de klare principalstemmer. Instrumentet i Løgum-

kloster Kirke havde formentlig en noget kraftigere klang end søsterinstrumentet i den noget mindre Løjt Kirke.

I årene op til Første Verdenskrig var man gået i gang med at overveje en renovering af Løgumkloster Kirke. I forbindelse hermed bad man 'Marcussen & Søn' om et tilbud på et nyt og større instrument. Firmaet indsendte et forslag til et nyt orgel med 31 stemmer; men på grund af krigen gik man dog ikke videre med planerne. Som i andre kirker måtte man i Løgumkloster i 1917 aflevere orglets facadepiber til krigsindustrien.

Efter Genforeningen blev restaureringsplanerne i begyndelsen af 1920'erne taget op igen, og i 1923 byggede 'Marcussen & Søn' et nyt instrument til afløsning af orglet fra 1845. Orglet blev opstillet på det nybyggede pulpitur i nordre korsarm. I tidens ånd var der tale om et pneumatisk virkende orgel, hvilket betød, at den rent mekaniske forbindelse fra tangenterne til piberne blev erstattet af et lufttryk i små rør. Denne bygningsmåde var fremherskende i de første årtier af 1900-tallet og kunne, ikke mindst ved større instrumenter, betyde en både let og præcist virkende spille måde.

Orglet fra 1923 havde 25 stemmer på to manualer og pedal og havde som mange orgler i tiden et godt udvalg af bløde grundstemmer. Der var hele 10 stemmer i grundtone-lejet (8-fods lejet), hvorimod det høje leje ikke var særligt fremherskende.

I tiden fra omkring 1940 holdt man stort set op med at bygge pneumatisk virkende orgler, og de gamle mekaniske bygningsmetoder trådte atter frem. Klangligt set var Løgumkloster-orglet fra 1923 også blevet 'gammeldags' i ti-

den efter Anden Verdenskrig, idet man næsten overalt foretrak instrumenter med en skarpere og mere barokagtig klang. De kunne især yde de mange barokke orgelværker af f.eks. Buxtehude og Bach større retfærdighed end de mere romantisk prægede orgler fra begyndelsen af 1900-tallet.

Løgumkloster Kirke fik efter flere års overvejelser og forhandlinger sit tredje Marcussen-orgel, da man i 1969 indviede et 27 stemmer stort orgel på to manualer og pedal. Dette kraftfulde og karakterfulde orgel kunne langt bedre end forgængeren anvendes til musik fra de fleste perioder i musikhistorien, herunder især barokken. Med sine velintonerede og syngende grundstemmer blev det i realiteten også særdeles anvendeligt til en stor del af den romantiske orgelmusik fra 1800-tallet. Orglet blev en vigtig faktor i kirkens rige musik-

liv og er gennem årene blevet berømt for sin meget fine klang.

Dette orgels stemmer er blevet bevaret i den nybygning og udvidelse, der er afsluttet i sommeren 2015. Firmaet 'Marcussen & Søn' har bygget et instrument på 47 stemmer med tre manualer og pedal i et nyt orgelhus. Udvidelsen består primært i tilbygningen af et svelleværk placeret bagest på pulpituret. Bygningen af dette værk har nødvendiggjort en udvidelse af orgelpulpituret, der dermed er rykket frem foran stræbepillerne i nordre korsarm.

Med udvidelsen og det righoldige udvalg af stemmer i det nybyggede svelleværk er der blevet mulighed for mere stilrigtigt især at kunne fremføre en række af de større romantiske og symfoniske orgelværker fra slutningen af 1800-tallet, f.eks. César Franck og Max Regers værker.

Fra indvielsen af orglet i 1926.

Foto: Løgumkloster Lokallhistoriske Arkiv.

Organisterne

Selvom mange detaljer om kirkens tidlige orgler ikke er kendte, ved man en del om organisterne, der spillede på instrumenterne.

Fra omkring 1620 kender man navnene på en række forskellige organister ved Løgumkloster Kirke, primært på grund af det faktum, at de tillige var skolelærere eller en kombination af degn, kirketjener og organist. Det tætte bånd mellem skole og kirke blev etableret ved reformationen, og ansættelsen som lærer var som hovedregel også en ansættelse, der indebar kirketjeneste. Det kunne være som kantor - lærer i sang og korleder for eleverne, eller som organist i de kirker, der havde et orgel på dette tidspunkt.

Den tidligst kendte organist i byen var Petrus Richter, der 1620-1637 havde de tre hverv som henholdsvis

organist, degn og skolelærer. Richter kom fra en lignende stilling på Föhr. Betalingen for organisttjenesten kom fra forskellige sider: 10 Rigsdaler fra Amtskassen, 10 Rigsdaler fra Klosterkirken selv samt 17 Rigsdaler og 17 Schelling fra Brede Kirke. Denne 'skat' var man naturligt nok ikke glad for i Brede, hvor man ofte protesterede mod betalingen til Løgumklosters organist! Til dette kom naturalier fra Amtskassen: 17 tønder tørv fra Ellum og Åved, to tønder fladtørv fra Asset samt fri bolig.

I mange år lå embedsboligen i Storegade. Huset, der i mange år blev kaldt 'organisthuset', lå, hvor det nuværende Storegade nr. 6 ligger.

I 1730 anføres det, at organisten også skal fungere som 'underdegn', hvilket betegner en form for assisterende kirkesanger. Vedkommende

Foto: Hans Chr. Hein.

Orglets facade efter ombygningen i 2015.

skal synge i begge kirker, det vil sige Nr. Løgum og Løgumkloster Kirker, og det skal ske på såvel dansk som tysk, hvilket er et af tegnene på, at der blev afholdt både dansksprogede og tysksprogede gudstjenester.

Omkring 1740 forsøgte man at skille de to embeder fra hinanden, dog tilsyneladende kun i kort tid, idet organisten Jacob Haase i 1742 atter fik ansættelse som skolelærer. Han var søn af en lokal kniplingshandler i Løgumkloster og kom fra en lignende stilling i Møgeltønder. Broderen Petrus Haase var organist på Föhr og i øvrigt en svigersøn til komponisten Georg Philipp Telemann i Hamborg.

Listen af organister, hvoraf de fleste samtidig fungerede som lærere, strækker sig over en periode på godt 200 år:

- 1620-1637 Petrus Richter.
- 1670-1689 Chr. Gangeloff.
- 1689-1704 Ulrich Gangeloff.
- 1704-1721 Johann Meyer.
- 1721-1730 Otto H. Schwengfeuer.
- 1730-1741 Andreas Schwengfeuer.
- 1742-1764 Jacob Haase.
- 1764-1794 Johannes Jacobsen.
- 1795-1830 Friedrich W. Christensen.

Organisterne besværede sig jævnligt over dårlige indtægter i stillingen som lærer og organist. På dette punkt var Løgumkloster Kirke ikke usædvanlig; forbindelsen mellem organistembede og lærerstilling på skolen skabte mange steder problemer.

Økonomisk og kulturelt overskud
Løgumkloster Kirke har således med sikkerhed haft et orgel som instrument siden 1600-tallets begyndelse. Det er muligt, at der allerede omkring reformationen eller tidligere har

været et orgel. Eftersom man først omkring 1650 begyndte at anvende orglet til akkompagnement af gudstjenestens fællessalmer, er forekomsten af orgler i en flække som Løgumkloster et tegn på musikalsk interesse og måske også på en trang til at markere sig i forhold til andre mindre byer og købstæder. Det at have et orgel i kirken har ikke mindst i 1500-1700-tallet signaleret et økonomisk og kulturelt overskud. Her var Løgumkloster på linje med købstæderne Ribe og Tønder. Slotsbyen Møgeltønder fik et orgel i 1679, hvor det nuværende og bevarede instrument blev bygget.

Det faktum, at man med mellemrum har udskiftet orglet i Løgumkloster Kirke, kan også tages som et tegn på, at der i mere end 400 år har været vilje og midler til at sørge for at have et dyrt instrument til rådighed, hvad enten kirken har haft status som klosterkirke, slotskirke eller sognekirke. ■

Litteratur

- Schumann, Otto: *Orgelbau in Schleswig-Holstein vor 1800*. München 1973.
- Friis, Niels: *Orgelbygning i Danmark*. København 1971.
- Cirsovius, Leopold I.: *Orgel-Dispositionen aus Schleswig-Holstein*. Merseburger 1986.
- Organist- og Kantorembederne*, 5. udgave. København 1953.
- Haase, Nikolai: Lügumkloster im 18. Jahrhundert. I: *Heimatkundliche Arbeitsgemeinschaft für Nordschleswig*, Heft 29-30. Aabenraa 1974.
- Braune, Marius: *Optegnelser om Løgumkloster Kirkes orgler*. (Privat kopi, 1997).

Da det hele var på skinner i Padborg

Af Erik Hedegaard Hansen

“Hellere en kamel i nåleøjet end en godsvogn i Padborg”. Sådan udbrød stationsforstanderen i Padborg engang i halvtredserne. Og der var tryk på. Erik Hedegaard Hansen oplevede som ung trafikassistent de store år i 1950'erne. Her fortæller han om livet på den travle station. Erik Hedegaard Hansen var mere end 52 år ved DSB og sluttede sin karriere i administrationen af DSB's regionaltog.

JEG BLEV FORFLYTTET til Padborg Station direkte efter endt militærtjeneste i 1952. Den gang betragtede vi en forflyttelse til så fjernt et sted som grænsen nærmest som 'en tvangsforflyttelse'. Men det skulle heldigvis blive noget helt andet! Det blev noget af den bedste tid, jeg oplevede i min videre karriere ved DSB. Et enestående kammeratskab og sammenhold i Padborg var der i disse år. Og det var ikke alene blandt os kolleger og øvrige medarbejdere i Post, Told og Politi. Det var også blandt byens og omegnens beboere.

Meget af det, vi ellers beskæftigede os med, afveg på mange måder fuldstændig fra det, man normalt udførte på andre større stationer. I halvtredserne foregik ikke alene persontrafikken med jernbane med de internationale personførende tog men også det meste af godstrafikken via landegrænsen Padborg-Flensburg. Derfor var vi her mange yngre tjenestemænd fra DSB, Politi, Told- og Veterinærmyndigheder. Og det var overordentlig vanskeligt at skaffe bolig til

alle de mange ansatte. Også til mig. Selvom både stationen og kollegerne gjorde, hvad de kunne for at finde et sted, måtte man tage til takke med, hvad der kunne skaffes. Også selvom stedet kunne ligge langt fra ens tjenestested.

Den første bolig, det lykkedes mig at få, lå i Bov by. Det var hos en ældre meget flink dame, fru Tobiassen, hvis hus lå på Hærvejen tæt ved Bov Kirke. Hun var enke - i hvert fald alene, og var som en kærlig mormor for mig. Men hvor talte hun dog sønderjysk! Jeg kommer godt nok selv fra det jyske, men i begyndelsen forstod jeg helt ærlig ikke ret meget af det, hun fortalte. Hun var fra tiden før 1920, og sproget var nok en blanding af ægte sønderjysk, plattysk og dansk. Jeg havde det rart i min tid hos hende og cyklede fra Bov til Padborg Station. Men jeg havde det lidt ensomt og savnede 'bylivet' og at være sammen med kammeraterne i Padborg, når jeg havde fri.

Levende dyr

Efter knap et års tid lykkedes det mig at få logi hos togfører Madsen i Valdemarsgade 16 i Padborg by. Det lå tæt ved stationen, posthuset og politistationen. Og det var et dejligt værelse med adgang til bekvemmeligheder på 1. sal i villaen, hvor værtsparreret var utrolig flinke og hjælpsomme.

For enden af Valdemarsgade på hjørnet mod Postbygningen lå en pæn købmandsforretning ejet af købmand Fleggaard, hvis søn var

kommis i butikken. Jeg husker, at de begge gik i hvide kitler, som antydede, at der skam var tale om en 'rigtig' købmandsbutik!

Modsat vort hus i Valdemarsgade 16 lå Speditionsfirmaet Danexim, som ikke alene varetog expedition af gods i almindelighed, men også stod for eksporten af de levende dyr til udlandet. De var opstaldet i karantæne i Padborg ved den store kvægrampe med tilhørende stalde. Her samarbejdede de med den veterinære behandling af dyrene inden eksport over grænsen mod syd. Der var også tale om drægtige køer til visse østlande, der havde brug for nye kvægracer og heste. Derfor var der altid livlig trafik og rangering ved den lange kvægrampe. Der skulle leveres mange lukkede vogne til grusning og desinfektion, før de kunne læsses. Og så skulle de være af passende størrelse og forsynet med lemme til tilstrækkelig udluftning. Der var jo tale om længere transporter. Under disse transporter skulle vognene forsynes med tilstrækkelig grus, halm og vand, som kvægledsagerne havde adgang til, så dyrene kunne fodres og vandes undervejs.

Godstogene

Når et godstog med vogne fra nord ankom, blev alle godstogets papirer afleveret til den vognkontrol, der blev benævnt sydkontrollen. Den blev varetaget af os trafikassistenter efter udførlig instruktion i arbejdet med grænsekontrol. På grundlag af de medsendte dokumenter udarbejdede sydkontrollen en 'rangerseddel', hvorefter vognene i godstogstammen blev sorteret i de forskellige ranger-spør til efterfølgende godstog. Ved gennemgangen af dokumenterne

skulle der tages hensyn til vogne, der skulle toldbehandles, have udførsels-papirer, vogne med kød til efterisning, vogne der kunne afgå direkte til syd, eller vogne der af andre årsager skulle til særlige spor.

Modsat var det med godstog fra syd. Her gjaldt der helt andre regler. Noget der kunne volde vanskeligheder, var fordelingen af alle tomme danske vogne til de stationer, der manglede bestemte vogntyper. Det var ofte et arbejde, der gav hovedbrud, fordi manglen på især danske kølevogne var stor. Til afvikling af de ankommende godstog fra syd blev de noget anderledes opgaver varetaget af nordkontrollen.

Erik Hedegaard Hansen som ung trafikassistent i Padborg i starten af halvtredserne.

Foto: Lokalthistorisk Arkiv for Bov og Hølløse sogn.

Efter ankomsten af godstog, enten fra nord eller syd, gennemgik alle togets vogne en teknisk undersøgelse af vognopsyn/vognmester. Mange husker sikkert det velkendte syn af manden med hammeren på det lange skaft, når han bankede på alle godstogets hjul. Det var for at høre, om der på hjulene var løse hjulbandager, hvilket kunne forårsage afspringer eller det, der var værre.

Den tekniske gennemgang af godsvognene omfattede naturligvis andre ting. Men fælles for undersøgelsen gjaldt, at ingen vogne med tekniske fejl måtte overleveres fra ét land til et andet. Hvis der i et godstog fra Tyskland således var vogne med tekniske fejl, blev de afvist ved ankomsten og tilbagesendt til Flensburg Weiche, som derefter skulle påtage sig det videre fornødne.

Vogne med tekniske fejl blev repa-

reret i Padborg, der havde rette faciliteter til opgaverne, inden vognene derefter kunne overleveres til Deutsche Bundesbahn.

For vogne fra nord, der var klar til afsendelse til Flensburg Weiche, blev togets vognnumre m.v. noteret på særlige tyske vognlister af den tyske togfører, der havde ansvar for togets afgang til syd.

Mine kolleger og jeg talte ofte om den forskel, der i halvtredserne var mellem danske og tyske arbejdsbetingelser for togpersonalet. Hos os ville det være utænkeligt, at en dansk togfører skulle arbejde uden faciliteter såsom bord, siddeplads og varme. De tyske togførere derimod tog ofte til takke med en godsvogn eller en vogn med en bremsekupe, hvor de kunne få siddeplads. Selvom Anden Verdenskrig tidsmæssigt ikke lå langt tilbage, syntes vi, at vilkårene for perso-

Sporarealerne på Padborg Station ved nattetide.

Foto: Lokalhistorisk Arkiv for Ilov og Holbøl sogne.

Centralapparatet som stationsbestyreren anvendte. Det gjorde han hver gang, et tog skulle 'frigives' til de to poster i nord og syd af Padborg Station.

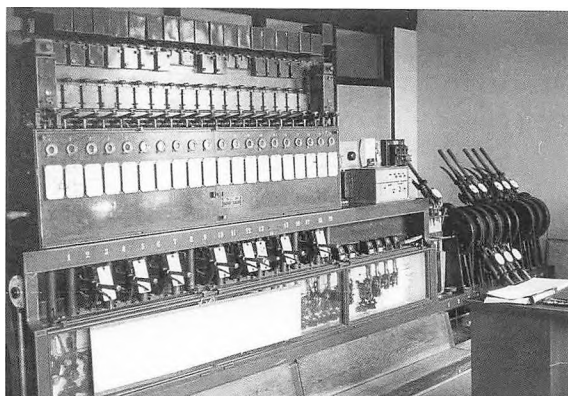

Foto: Lokalthistorisk Arkiv for Ilov og Holbøl sogne.

nalet ofte forekom barske. Men vi hørte ingen beklagelser fra tyskerne.

For de tyske lokomotivføreres vedkommende så vi, hvorledes lokomotivet fra et netop ankommet godstog fra syd med forsigtighed blev omranget til en ventende togstamme med afgang til Flensburg. De tyske lokoførere havde stor respekt for de konsekvenser, der eventuelt ventede dem, hvis de ved en fejl kom til at overtræde danske sikkerhedsregler.

Forplejningen

Mit logi hos fru Tobiassen bestod naturligvis kun af leje af værelse. Selvom den gamle dame var sød og flink og ofte betænkte mig med kager og kaffe, omfattede logiet ikke den daglige kost. Jeg havde i øvrigt ikke faste arbejdstider, men mødte på forskellige tidspunkter. Det var så heldigt, at man på jernbanerestauranten ved hjælp af særlige 'kuponer' også kunne købe sig til daglige retter middagsmad og aftensmåltider.

Jernbanerestauranten i Padborg var i halvtredserne meget besøgt. Den var det sidste 'led' ved den danske grænse mod Tyskland. Foruden transiterende passagerer og alle vi forskellige tjenestemænd fra DSB, Politi og Told-

væsen, kom der også mange ledsagere til dyretransporter, og ledsagere til de særlige vogne med levende fisk i vand. Ledsagerne skulle under transporten bl.a. sørge for den rette iltblanding og vandtemperatur. Der afgik mange af disse vogne til Schweiz, husker jeg. Alle de forskellige ledsagere havde naturligvis behov for at stille sulten, hvoraf mange af dem var gengangere, som vi efterhånden lærte at kende.

Restauratøren hed Ravn. Han var en rar mand med et vist lune. Hos ham indgik vi så aftale om den daglige forplejning. Han lavede dejlige velsmagende retter. Vi fik som regel to retter mad. Han havde selv en forkærlighed for brunkål med flæsk. Indrømmet, det smagte fortrinligt. Men det skete nok lige lidt for ofte, at vi fik hans egen yndlingsret!

Servitricen havde som regel travlt med at servicere de mange forskellige slags mennesker, der var gæster i restauranten. Så ved middagstid var alle borde besat. Jeg husker desværre ikke hendes navn, men hun var utrolig sød og hjælpsom. Dog kunne hun give 'svar på tiltale', når det blev nødvendigt! Vi, der dagligt spiste der, havde nok tildannet os et vist frisporg overfor hende!

Blandt os andre kolleger, også dem fra Told og Politi, blev der indgået mange 'aftaler', som viste sig at kunne være særdeles praktiske både arbejds-mæssigt og privat!

Billetkontoret

Jeg begyndte efter længere indøvelse på stationen først i billetkontoret. 'Billetten', som vi spøgefuldt omtalte billetkontoret, der grænsede op til restaurationen, var alt andet end et typisk billetkontor. Kontoret var ikke særlig stort og var indendørs forsynet med en skranke, som 'kunder' eller uvedkommende personale skulle opholde sig bag. Fra denne skranke foregik nemlig alt mulig andet end det egentlige billetsalg. Mod forhallen var den sædvanlige store rude med drejelig billettromle.

I halvtredserne kørte alle internationale eksprestog fra og til de sydlige lande i Europa via landegrænsen i Padborg. Det medførte naturligvis, at kontoret var døgnbetjent. Der skulle skiftes lokomotiv, toldbehandles, foretages paskontrol m.m. Selvom paskontrol normalt foregik under kørslen, var den sjældent helt færdig inden grænsen. Så foretog man resten i Padborg. Folk til og fra udlandet skulle gennem Toldsalen og gennem Paskontrollen. Der var næsten altid et eller andet problem. Enten manglende rejsehjemler, eller der var pas- eller visumproblemer. Det gav en mængde opgaver til billetkontoret, som det tjenstgørende togpersonale og told- eller paspoliti videregav til os.

Alle de internationale eksprestog transportererede foruden rejsegods også former for mindre forsendelser til og fra det sydlige Europa. I togenes særlige rejsegodsvogn skulle den

tjenstgørende pakmester holde styr på alle pakker og alt gods og opføre alt på særlige lister (i tre eksemplarer, B, C) inden overleveringen til den tyske pakmester i Padborg. Et problem, som disse forsendelser kunne medføre, var, når der ikke var overensstemmelser mellem de respektive landes lister på grund af mangler eller skader. Vi fik i billetkontoret mange reklamationer, som vi på bedste vis søgte at klare.

Telefonerne

I dag (2014) med IT-mulighederne ville en reklamation hurtigt blive klaret. Men i halvtredserne havde vi kun én særlig fjerntelefonlinje til rådighed. Over den kunne man via Tinglev Station få forbindelse til Vermittlung Flensburg, hvorfra man igen kunne skaffe hjælp til telefonforbindelser til andre landes større byer eller grænseovergange. Vores interne telefonsystem ved DSB var dengang langtfra på højde med andre telefonselskabers systemer, hvorimod Deutsche Bundesbahn allerede få år efter krigen havde fået telefoner med drejeskive. Selvom det ofte var svært at skaffe forbindelser, var personalet i Vermittlung Flensburg hjælpsomme. Al samtale foregik naturligvis på tysk, da de fleste medarbejdere i Flensburg efter krigen ikke var fra grænseområdet, med forståelse for danske regler og kutyme.

Der var ikke ret mange stationer i Danmark, der kunne udstede internationale jernbanebilletter. Kun visse større stationer, samt Padborg som grænsestation, var i stand til at udstede til det meste af Europa. Derfor skete det ret ofte, at togpersonalet i de internationale tog stødte på danskere eller mest udlændinge, der ikke

Det sidste rangerlokomotiv, nr. 654, fotograferet på Padborg Station i 1970.

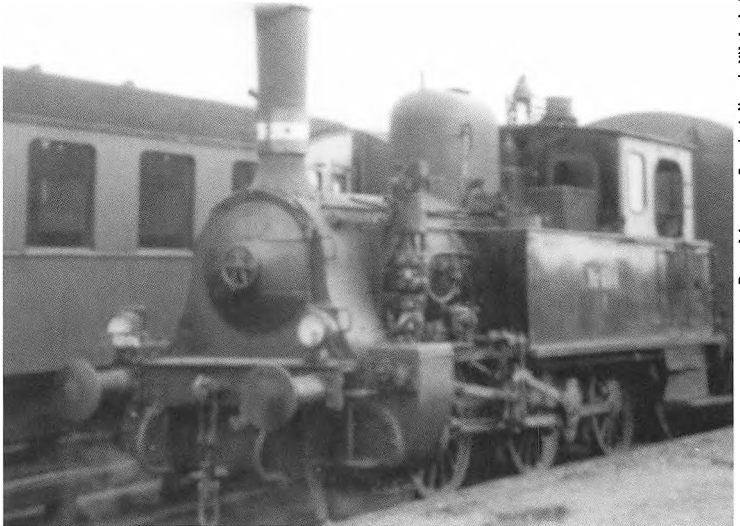

Foto: Museum Sønderjylland, ISL-Lokalhistorie.

havde nogen eller gyldige billetter helt til rejsemålet. Det indebar, at vi undervejs fra toget fik anmodninger om udstedelse af de nødvendige rejsehjemler, hvor passagererne så under opholdet i Padborg blev forsynet med de rette billetter, hvorefter rejsen så kunne fortsætte. En anden speciel type billetter, som vi i Padborg kunne udstede, var til kvægledsagere og ledsagere af vogne med levende fisk i vand. Her var billetterne gyldige fra det sted i udlandet, hvorfra de skulle foretage hjemrejsen efter udført arbejde. Disse specielle billetter blev i så fald stemplet: 'Hinfahrt als Tierbegleiter'.

Penge og løn

På Padborg Station i halvtredserne var vi mange ansatte. F.eks. var alle tog dampfyrede - også rangermaskinerne. Så der var tale om et stort maskindepot med mange lokomotiver. Der var således mange lokomotivførere, fyrbødere og remisarbejdere.

Endvidere var der togpersonale til de mange internationale og regionale tog, teknisk personale, rangerpersonale samt hele det administrative personale. Det indebar, at det hver måned gav ekstra arbejde, når der skulle udbetales lønninger. Denne udbetaling var kun i kontanter og fandt sted i billetkontorets åbnings-tid om dagen. Muligheden for udbetaling til ansattes lønkonto eksisterede ikke dengang. Der skulle derfor skaffes større summer af pengesedler og mønter, som blev rekvireret gennem Padborg Postkontor i betimelig tid.

De bestilte pengesække med sedler og mønter blev afhentet i Postbygningen af os i billetkontoret i uniform. Der var tale om ret store summer, men jeg tror ikke, vi den gang tænkte på overfald eller lignende. Når pengene var i billetkontoret, skulle vi naturligvis kontrollere om beløbet stemte overens med det rekvirerede. Det foregik for låste døre om natten. Lønningerne til de ansat-

Godsvognene er kørt op ved kvægrampen. Rangermesteren er i samtale med en af kvægtransportørerne - eller måske en af grænsedyrlægerne. I baggrunden ser man røgen fra et af Padborgs rangerlokomotiver. Man havde i halvtredserne både litra F og de kraftige Q-maskiner, der kunne trække meget lange rangertræk.

te blev ligeledes om natten for låste døre lagt i poser, som i første omgang ikke blev lukket til. For sæt nu, at regnskabet efter endt 'posning' ikke stemte! Så skulle alle poserne eftertælles. Det kunne ske, men det var heldigvis sjældent. Udbetalingen foregik i billetkontoret ved skranken. Og der skulle kvitteres for lønnen på de særlige lønningslister.

Omkring den tiende i måneden var der igen udbetaling i kontanter. Denne gang drejede det sig om sportler, dvs. for forrige måneds optjent godtgørelse for kørepenge, rangergodtgørelse, overarbejdsbetaling og lignende. Så var der som regel mere 'stemning' på, ligesom der var flere gæster i restauranten den dag! Der

var nemlig noget særligt over dagen. For hustruen kunne jo ikke regne ud, hvor mange penge der denne gang blev udbetalt i modsætning til den faste månedsløn.

Kontorerne på 1. sal

På 1. sal lå den egentlige administration. Stationsforstander J.C. Bergs kontor var beliggende i hjørnet på det store åbne kontor. Her var plads til nordkontrollen, sydkontrollen, fungerende stationsbestyrer, det store centralapparat, det lydisolerede fjernskriverrum, telegrafborde og telefoner samt flere skriveborde samlet midt i det store lokale. Herfra foregik særlige arbejder foretaget af vore dygtige kontorister.

Bygningen var fra kontoret forsynet med karnap i hver side, hvorfra man kunne stå og have overblik over sporarealer og perroner i begge retninger. Fra det store kontor var der adgang til yderligere kontorer og frokoststue. Fra disse bagvedliggende kontorer residerede bl.a. lokal vognkontrol med flere medarbejdere.

Det store kontor var døgnbemandet. Og det arbejde, der blev foretaget på dette kontor, ville i vore dage nok forekomme omstændeligt og usædvanlig. Bl.a. skulle der for hver enkelt godsvogn eller hvert dansk læssemiddel (presenning, container mv.) i ankomne godstog udfyldes et såkaldt overgangskort for vogne og et andet for læssemidler. Det gjaldt for vogne og læssemidler i begge retninger. Disse overgangskort blev daglig indsendt til Generaldirektoratet, hvor de blev behandlet på hulkortmaskiner, hvorefter man således kunne registrere vognes eller læssemidlers bevægelser til og fra udlandet. Der var særlige internationale overenskomster om vognes leje/betaling for benyttelse af fremmede baner. I kontoret, hvor lokal vognkontrol residerede, foretoges bl.a. regnskab over udførte vognreparationer, betaling for omlæsninger af ikke korrekt læssede vogne og efterisering af kølevogne med fersk kød inden overleveringen til Deutsche Bundesbahn.

I det store kontorrum var der i det ene hjørne indrettet et lydisoleret rum, hvori der var installeret to fjernskrivere. Den ene fjernskriver, der var tilsluttet eksternt net, var forsynet med en transmitter som var i brug hele døgnet. Når meddelelserne på dansk eller fremmede sprog blev modtaget på den eksterne fjernskri-

ver, blev telegrammerne samtidig overført til transmitterens hulkortstrimmel. Brugen af fjernskrivere var den gang under udbredelse, hvorfor Padborg som grænsestation modtog et utal af telegrammer til omtelografiering til fremmede jernbaner. Ved at genindsætte strimlen i fjernskriveren med opkald til det ønskede nummer blev meddelelsen derefter afsendt. Det var naturligvis en stor lettelse for 'pigerne', der jo ikke kunne være i 'buret' i hele arbejdstiden.

Et slag whist

Jeg gik på fast nattevagt hver tredje uge sammen med bl.a. Esther Hansen, overtrafikassistent P.A. Christensen og nordkontrol trafikassistent K.E.S. Hansen. De var alle tre 'lidenskabelige' whist-spillere, og efter at vi skyndsomt havde indtaget vor 'natmad', blev det som regel til et 'slag' whist. På grund af indtrufne arbejdsopgaver for en af os, manglede der undertiden en fjerde spiller. Heldigvis kendte 'P.A.', som han altid blev kaldt, en bestemt toldvagtmester, der 'tilfældigt' også havde nattevagt, således at det afbrudte spil kunne fortsætte!

I øvrigt ville 'P.A.' helst kun være makker med Esther, for de to vandt som regel hver gang. Pudsigt, ikke?

Trods det omfattende arbejde på station og godsekspedition havde vi en fritid, hvor vi mange unge havde et fortrinligt samvær. Om sommeren tog vi af sted til Kollund på cykel for at bade på 'lille strand', hvor der var en dejlig sandstrand. Ofte var vi på besøg på den anden side af grænsen i Zur Krone, hvor der altid var en hyggelig stemning. Men det hændte, at vi glemte, at Toldstedet lukkede kl.

Padborg Station formentlig i slutningen af 1960'erne.

22. Så måtte vi have fat i Jønne (taxavognmanden), der var klar til at køre omvejen via Kruså for at få os hjem. I Flensborg husker vi Wiener Café med det pragtfulde danseorkester. Der var masser af muligheder for os unge.

Mellem alle os tjenestemænd - unge som ældre - fra vidt forskellige faggrupper og arbejdsområder var der i halvtredserne i Padborg en rar stemning. Jeg tror, at sammensætningen af så mange medarbejdere fra forskellige egne af landet til et udkantsområde bevirkede, at der var en større forståelse for hinandens arbejde, og at vi på den måde kom hinanden mere ved. Der var ikke alene mellem os yngre på stationen og godsekspedition en positiv og glad stemning, men også mellem chefer og ældre kolleger. Vi afholdt adskillige fælles møder i lokalerne bag det store kontor, hvor der var god plads. Kollegerne fra godsekspeditionen, der var

døgnbetjent på grund af arbejdet med de mange grænseforretninger, deltog også i disse møder.

Udover det mere 'private' var der også stor trafik af medarbejdere fra mange speditjonsfirmaer, vi i det daglige havde samarbejde med. Hver gang et godstog fra nord var ankommet, var der besøg af medarbejdere fra forskellige firmaer. De skulle hurtigst muligt bruge dokumenter fra de forsendelser, som skulle gøres klar inden afgang med næste tog mod syd.

Jeg mindes med glæde det gode forhold, vi ansatte også havde med de mange speditører, der efterhånden blev medarbejdere i store virksomheder i Padborg, der havde stor betydning for byen.

Og ikke at forglemme de mange ansatte i politi- og toldmyndigheder, som vi havde nært samarbejde med. Det var en positiv tid med rare minder. ■

Set og sket i Grænselandet

Grænselandskronik

Af H.E. Sørensen

Folketingsvalget den 18. juni betød en nedsmeltning af Venstre og gjorde Dansk Folkeparti til Sønderjyllands største parti. H.E. Sørensen har set på dette og andre begivenheder i Grænselandet.

Grænselandskronikken er udtryk for forfatterens holdning og udtrykker ikke nødvendigvis Historisk Samfunds holdninger.

Den sønderjyske regering

FOLKETINGSVALGET DEN 18. JUNI resulterede i, at den borgerlige fløj fik det smallest tænkelige flertal - 90 mandater mod 89 til 'de røde'. Det skyldtes især en stærk fremgang for Dansk Folkeparti, som med 37 mandater blev landets næststørste parti, kun overgået af Socialdemokraterne, der fik en mindre fremgang ligesom Enhedslisten og Liberal Alliance. Derimod fik Venstre, Konservative, SF og Radikale en betydelig tilbagegang. Venstre fik en lodret 'røvfuld', som den ikke-genvalgte Peter Christensen fra Varnæs skrev (JV, 20/6). Alligevel dannede Lars Løkke Rasmussen en ren venstre-regering på basis af kun 34 mandater, støttet af Dansk Folkeparti, Konservative og Liberal Alliance. Da han kun hentede én minister 'udefra', blev næsten halvdelen af Venstres folketingsgruppe medlemmer af regeringen.

Alle fire sønderjyske Venstre-MF'ere blev ministre. Den tidligere regionsrådsformand Carl Holst, Rødding, der var partiets største stemmesluger i

Sydjylland, blev forsvarsminister og minister for nordiske anliggender, Hans Chr. Schmidt, Vojens, indtog sin gamle plads som transportminister, Eva Kjer Hansen, Aabenraa, blev fødevarer- og miljøminister, Ellen Trane Nørby, Sønderborg, minister for børn, undervisning og ligestilling, mens veteranen Bertel Haarder fra Rønshoved, der er valgt på Sjælland, blev kultur- og kirkeminister (JV, 29/6). Siegfried Matlok talte derfor om "den nordslesvigske regering" (No., 29/6). Som formand for regionsrådet afløstes Carl Holst af Stephanie Lose, der er født i Løgumkloster.

"Nu emigrerer vi!"

I Sønderjylland blev Dansk Folkeparti det største parti med ca. 30 pct. af stemmerne, hvilket skabte mere furore andre steder end i landsdelen. Ikke mindst i København, hvor fjernsynet besøgte cafémiljøet på Nørrebro. Her var man blevet både "pinligt berørt og noget skræmt", som en ung mand med knold i nakken sagde. En (vistnok?) skuespiller ved navn Katusja Babikian havde ligefrem en forklaring: "Vi ved jo alle sammen godt, at jo længere ud på landet, du kommer, des mindre går man i dybden med tingene. I Jylland er der langt til det hele". En mente oven i købet, at nu var man ved Gud nødt til at emigrere fra dette forfærdelige land. Som en besindig mand sagde til mig: "Han kommer nok hjem igen, når han bliver sulten!"

Og en 23-årig aabenraaer, Anne Bruhn Jørgensen, der studerer journalistik i Aarhus, meddelte, at hun var "flov over at være sønderjyde". Hun havde aldrig tænkt på indvandrere som "dem og os", skrev hun, men følte nu "en trang til at få tatoveret i panden, at jeg altså ikke havde stemt på Dansk Folkeparti". Hun sluttede: "Efter folketingsvalget spurgte et af mine århusianske bekendtskaber mig, om jeg egentlig ikke var fra Sønderjylland, og her tog jeg mig selv i at kigge ned i jorden og svare: "Nja, mine forældre er egentlig ikke fra Sønderjylland oprindeligt" (JV, 23/6). - Hov, hvad var det nu med "dem og os"?

Pensioneret sognepræst Sten Vedtesen, tidligere Brøns, kommenterede dette: "Jeg vil spørge alle de forargede: Skal sønderjyderne udgrænses

som paria og gå med gule armbind som jøderne? (...) Så kan alle de 'tolerante' få afløb for deres vrede over dem, der (...) har stemt forkert ved et aldeles lovligt demokratisk valg" (JV, 24/6).

Den mest bemærkelsesværdige af disse forargede og hånende kommentarer kom dog fra Flensborg Avis' chefredaktør Jørgen Møllekær, som i lederen dagen efter valget kaldte resultatet en "jordskredssejr til den indre svinehund" (Fl.A., 19/6). Så havde den danske mindretalsavis da fået sagt, hvad man mente om sønderjyderne og dermed resten af danskerne. Det fik pastor Kathrine Winkel Holm (født i Seem) til at citere den engelske forfatter Georges Orwells ord om bedreviddende og selvretfærdige venstreintellektuelle: "Der er ingen grænser for de tåbeligheder, som intellektu-

A.P. Møller Skolen får nye naboer, hvis det står til bystyret i Slesvig, og det giver problemer. Dansk Skoleforening har nu gjort indsigelser mod planerne.

Foto: Kim Furdal.

elle, der er påvirket af sådanne følelser, er i stand til at godtage. Tåbeligheder, som ingen jævn mand ville falde for" (JP, 27/6).

Syv grunde

Historikeren René Rasmussen, Sønderborg Slot, opregnede syv grunde til, at så mange stemte på Dansk Folkeparti i Sønderjylland. Det skyldtes ikke, at "sønderjyder er dumme, grimme eller ildelugtende", skrev han med henvisning til diverse facebook-sider fra hovedstadsområdet. "Først pisser de på os, og så siger de, at vi lugter", som en af Rasmussens bekendte havde sagt.

For det første var mange mennesker trætte af Lars Løkke Rasmussens møgsager og ville derfor ikke stemme på Venstre. - 2. Landsdelens industri har mistet mange tusind arbejdspladser, fordi produktionen er flyttet til bl.a. Østeuropa. - 3. Der er fjernet adskillige offentlige institutioner fra landsdelen. - 4. Der sker mange indbrud, og samtidig er der skåret kraftigt ned på politiet. - 5. Kristian Thulesen Dahl regnes for en troværdig og sympatisk partileder, der oven i købet var opstillet i området. - 6. De fleste har ikke noget imod indvandrere eller flygtninge, men mange er frustreret over, at det er næsten umuligt at smide kriminelle udlændinge ud, hvis de først er kommet over grænsen. - 7. Mange detailhandlere mister omsætning, bl.a. fordi de høje danske afgifter gør, at folk køber ind i Tyskland (JV, 26/6). - Dertil kommer så de mange restriktioner over for landbruget, som nok heller ikke er uden betydning.

Sydslesvig

Et tysk byggekonsortium planlægger at opføre et ældrecenter umiddelbart øst for A.P. Møller Skolen i Slesvig. Da en sådan institution kræver rolige omgivelser, har konsortiet krævet en kraftig reduktion i antallet af aftenarrangementer på skolen, da de medfører støj (Fl.A., 11/4). Samtidig har konsortiet planer om en lystbådehavn og et stort antal ferieboliger umiddelbart op ad ældrecentret. Man skulle tro, at noget sådant ville støje mindst lige så meget som skolens møder og koncerter. Endelig er der fare for, at et udgravet havnebassin vil destabilisere den grund, skolen ligger på. Dansk Skoleforening har protesteret mod disse planer (Fl.A., 24/4), og byrådet har udskudt afgørelsen til nærmere undersøgelser er foretaget (Fl.A., 28/4).

Ladelund-Tinningsted danske skole nedlægges ved udgangen af skoleåret på grund af for lavt elevtal. For tre år siden havde skolen 32 elever, nu kun 13, og "uden elever dør selv den bedste skole", som skoleinspektør Bjørn Egeskjold siger. Eleverne flyttes til Læk danske skole, ti kilometer fra Ladelund.

Den slesvig-holstenske regering har vedtaget, at mindretalsprogene dansk, frisisk og roma samt plattysk skal tilbydes i undervisningen på alle planer, ligesom borgerne skal have mulighed for at henvende sig til myndighederne på deres eget sprog. Slesvigsk Parti ønsker noget tilsvarende for tysk i Sønderjylland (JV, 16/5).

'Süddeutsche Zeitung' spørger, om det er lovligt, at SSW modtager ca. 3,5 mio. kr. i årlig støtte fra den danske stat. Men i den tyske partilov står, at politiske partier højst må modtage

Lysfesten i Haderslev blev i år markeret med et lysshow på kasernen om Sønderjyllands historie.

1.000 euro fra privatpersoner i udlandet, medmindre der "er tale om et parti for et nationalt hjemmehørende mindretal i et område, der grænser op til moderlandet. Så er det i orden, at moderlandet støtter økonomisk", siger SSWs formand, Flemming Meyer. Denne praksis har i øvrigt fungeret upåklageligt siden 1955 på begge sider af grænsen.

I weekenden 19.-21. juni afholdes danske årsmøder i Sydslesvig med adskillige arrangementer og mange tusind deltagere (Fl.A., 23/6).

Det tyske mindretal

Ved folketingsvalget var der opstillet tre kandidater med rod i det tyske mindretal, socialdemokraten Anne Sina og de to radikale Stephan Kleinschmidt og Lotte Rod. De to første førte en intens kampagne i Der

Nordschleswiger med slogans som "Deine Stimme für Nordschleswig" (Sina) og "Er bleibt. Unser Kandidat" (Kleinschmidt). Han fik mange personlige stemmer, ikke mindst i Sønderborgområdet, men i sidste ende løb Rod med de radikales enlige mandat. Da alle tre kandidater var opstillet uden aftale med Bund Deutscher Nordschleswiger, støttede mindretallet ikke nogen af dem. Selv om Kleinschmidt af mange opfattedes som en 'tysk' skygge kandidat, slog Siegfried Matlok fast, at "han er ikke mindretallets kandidat; mindretallet har ikke givet ham noget mandat. Vi er partipolitisk neutrale". Også formanden for BDN, Hinrich Jürgensen, var klar i mælet: "Jeg har sagt det klart til Kleinschmidt: Du er ikke mindretallets kandidat", ligesom han heller ikke fik nogen støtte, hverken økono-

misk eller på anden måde (No., 2/6). Resultatet i tyskhedens 'højborg' Tinglev viste da også, at mindretallet ikke først og fremmest havde stemt nationalt, idet Kleinschmidt og de radikale kun fik 70 stemmer, mens Dansk Folkeparti fik ca. ti gange så mange. Matlok konkluderede, at mange mindretalstyskere åbenbart havde stemt på det eneste parti, der havde 'dansk' i sit navn (JV, 5/7).

På Tysk Sprog- og Skoleforenings (DSSV) årsmøde blev det oplyst, at de tyske børnehaver nu også optager børn i vuggestuealderen. Derved er deres 'elevtal' siden 2013 steget fra 467 til 683. Selv om det hedder 'tyske' institutioner, er de dog ikke ensprogede, oplyste Stefan Sass fra DSSV. Da mange forældre ikke behersker tysk, bliver forældremøderne ofte tol-

ket. Antallet af elever i de tyske skoler bliver til næste skoleår 1.195, en mindre nedgang. Samtidig bliver der heller ingen 10. klasser i år. Der er indmeldt 143 nye elever (No., 2/5).

Et mediestunt

Haderslevs borgmester, H.P. Gejl, sørgede for årets mediestunt, da han i april - uden at spørge andre - lod et skilt med byens navn på både dansk og tysk opstille ved indkørslen til byen nær Gammel Haderslev Kirke (JV, No., 22/4). Få dage senere blev det fjernet af ukendte gerningsmænd og smidt i en nærliggende have (JV, 27/4). Gejl besluttede derefter, at skiltet ikke skulle op igen. Alle tre akter i dette drama affødte stor presseomtale, og Haderslev er næppe blevet nævnt så mange gange i medierne

Det skabte en hed og meget følelsesladet diskussion, da Haderslevs borgmester, H.P. Gejl, måske som en provokation eller en prøveballon, satte et dobbeltsproget byskilt op. Her ses formanden for BDN, Hans Hinrich Jürgensen ved det stormblæste skilt.

Foto: Ute Levisen. Der Nordschleswiger.

som i disse dage. Omtrent samtidig besluttede byrådet i Tønder, at man ikke ville opstille tosprogede skilte (No., FL.A., JV, 24/4).

Det affødte mange kommentarer. Bl.a. krævede formanden for den regionale turistorganisation Svend Brodersen tosprogede skilte øjeblikkelig (No., 25/4). Chefredaktør Jørgen Møllekær fandt forløbet "ynkeligt" (Fl.A., 27/4), mens hans kollega Gwyn Nissen på Der Nordschleswiger let klynkende konstaterede, at vel er danske og tyske "kommet langt, men vi (tyskerne) er dog ikke så elskede, som vi troede" (JV, 25/4). Og Hinrich Jürgensen hævdede, at skiltene "er ingen provokation - det er vor ret!" (No., 28/4). Lederen af Det europæiske Center for Mindretalsspørgsmål, Tove Malloy, sagde, at "Danmark har juridisk forpligtet sig til at overholde rammebetingelserne for at beskytte den tyske identitet i Sønderjylland" (No., 27/4). Gør Danmark ikke det? Helt nøgternt sagt: Det tyske mindretal har de samme rettigheder som andre borgere i landet, og mere kan man vel ikke forlange.

I øvrigt virker det lidt komisk, når forkæmperne for de tosprogede skilte altid henviser til 'Tyskland' og nævner Flensborg som 'et eksempel'. Ja, for det er det eneste. Ingen af de andre sydslesvigske byer har tosprogede skilte (Fl.A., 23/4).

Man kan kun give præsidenten for den europæiske mindretalsorganisation FUEV, Hans Heinrich Hansen, Egersund, ret i det betimelige i at 'tage en pause' i den debat (No., 30/4).

På scenen

Forsommertid er revyernes og friluftsspillenes højsæson. Det begyndte med, at Tønderrevyen spillede fem forestillinger for fulde huse (JV, 23/4). En måned senere (31/5) havde Sønderborgrevyen premiere (JV, 1/6). - I parken foran Schackenborg opførtes friluftsspillet 'Drømte mig en drøm' af Jacob Clausen om kontroverser mellem bønderne i Møgeltønder og slotsherren i 1660'erne (JV, 12/6). Det lille Teater i Gråsten spillede 'Obersten' om oberst Paludan-Müller og hans ensomme kamp med den tyske besæt-

Sikringsstilling Nord fylder 100 år i 2015 og er dermed som fortidsminde fredet. I den forbindelse foretager Kulturstyrelsen i samarbejde med Museum Sønderjylland en registrering af det store anlæg tværs over Sønderjylland. Her er det resterne af det bortsprængte batteri ved Strandelhjørn 1987.

telsesmagt i 1944, skrevet af Kaj Nissen (JV, 18/6). Og den preussiske hærs overgang til Als 29. juni 1864 'genopførtes' med danske og tyske aktører tidligt om morgenen 29. juni (JV, 29/6). Jels Vikingspil viste deres 39. forestilling, 'Palnatoke' af Preben Mørkbak, fra 3. juli (JV, 21/6). Også ved Tørning Mølle var der udendørs teater.

Kløften Festival i Haderslev løb af stabelen 27.-29. juni med flere kendte navne (No., 30/6). Weekenden forud havde der være Bjergmarathon i Aabenraa, hvor 3.394 løbere deltog (No., 23/6). Og Lysfesten på Haderslev Kaserne til minde om Befrielsen var i år på grund af 70-årsdagen udvidet med et spektakulært lysshow om Sønderjyllands historie (No., 9/5).

Fund og forskning

Nær Solvig har arkæologer fra Museum Sønderjylland udgravet en ca. 12.500 år gammel flinthuggerplads fra Brommekulturen (No., 6/6). - Ved Hærvejen nær Padborg fandt en amatørarkæolog en seglstampe, der har tilhørt ærkebiskop Karl af Lund, som havde embedet 1325-34. Den er sandsynligvis tabt enten 1325 eller 1326, hvor ærkebispens besøgte Sønderjylland (JV, 13/4). - Ved restaureringsarbejder i Sankt Jørgens Kirke i Aabenraa fandtes et stykke træ med denne pessimistiske indskrift, skrevet med blyant af en bygningsarbejder: "Naar dette her bliver revet ned er Kirken maaske gaaet over i Tyskernes Hænder". Ovenover og mellem linjerne har en anden arbejder skrevet: "Ich hoffe dass dieses bald in Erfuellung geht" (Jeg håber, det snart må gå i opfyldelse). De fromme ønsker

stammer fra kirkens opførelse i 1905.

På museet Holmen i Løgumkloster vistes en udstilling med bl.a. tegninger af John Lennon (JV, 9/5). - I galleriet 'Augustiana' i Augustenborg Slotspark (palæet) åbnedes en udstilling med Prins Henriks skulpturer (No., 23/5). - Både i Sønderborg og Højer afholdtes træskulptur-symposier med international deltagelse (JV, 22/6; No., 23/6).

Kulturstyrelsen og Museum Sønderjylland er gået i gang med en registrering af Sikringsstilling Nord, der blev anlagt under Første Verdenskrig tværs over Sønderjylland (JV, 19/5). - Kunstmuseet Brundlund Slot har fået bevilget 1,5 mio. kr. fra Ny Carlsbergfondet til forskning i maleren Franciska Clausens værk og ansætter en kunsthistoriker i tre år hertil (JV, 10/5).

Aabenraa Kommune planlægger at opstille en kanon ved Strandpromenaden, evt. i forbindelse med 'genetablering' af en skanse fra Englandskrigen 1807, som aldrig blev opført (JV, 19/5).

Skærbæk Museum er midlertidigt lukket på grund af en giftig forurening i magasinet (JV, 28/6). - Region Syddanmark sætter Augustenborg Slot til salg for ca. 100 mio. kr., efter at det psykiatriske hospital er flyttet til Aabenraa (Fl.A., 3/6).

Døde

Veteran fra 9. april 1940, fhv. landbetjent i Toftlund, Kaj Bosack, Kolding, 96 år (JV, 21/4).

Byrådsmedlem for Venstre 1958-66 og medgrundlægger af firmaet Judica-Advokaterne, landsretssagfører Eiler Andersen, Haderslev, 91 år (JP, 23/4).

Folketingsmedlem for Socialdemo-

kratiet 1994-2005 og medlem af Nordborg kommunalbestyrelse 1974-94, overlærer Inger Bierbaum, Nordborg, 71 år (Fl.A., 5/5).

Tidligere medlem af Tønder byråd for Slesvigsk Parti, viceskoleinspektør Dieter Wernich, Tønder, 83 år (JV, 12/5).

Lederen af den tyske ambassades kulturafdeling 1948-84, journalist Johannes Dose, København, født i Haderslev, 88 år (No., 2/6).

Formanden for Nydamselskabet siden 1986, ingeniør Vincent Jessen, Pedersbjerg ved Hørup, 77 år (JV, 12/6).

Formand for Aabenraa Lærerkreds i 13 år og siden 1997 medlem af Danmarks Lærerforenings hovedbestyrelse, overlærer Per Sand Pedersen, Bolderslev, 59 år.

Medlem af den tyske skoleforenings hovedbestyrelse i 19 år, dyrlæge Hans Heinrich Lück, Møgeltonder, 87 år (No., 23/6).

Erhvervslivet

Trods store investeringer i 2014 kom Kohberg ud af året med et overskud på 8,7 mio. kr. Virksomheden har nu 550 ansatte (JV, 3/6). - Hartmann, Tønder, havde i første kvartal en omsætning på 581 mio. (sidste år: 413 mio.) og et overskud på 45 mio. kr. (JV, 20/5). - Sydbank har stigende indtægter og overskud i første kvartal på knap 400 mio. kr. (JV, 30/4). - Sydanske Medier havde i 2014 et overskud på 11 mio. kr., hvilket er tilfredsstillende, siger chefredaktør og administrerende direktør Peter Orry (JV, 30/4). - Oplevelsesparken Universe på Nordals har siden oprettelsen haft et underskud på 565 mio. kr., i 2014 på 31 mio., som stort set dækkes af Bitten og Mads Clausen Fon-

den (JV, 6/6). - I Sønderborg planlægges et 72 meter højt luksushotel med 190 værelser, konference- og spafaciliteter for godt 600 mio. kr., der finansieres af Bitten og Mads Clausen Fonden (JV, 25/6).

Opførelsen af Biogas-anlægget ved Solvig øst for Tønder er godt i gang (JV, 14/6). - I Bevtoft anlægges et biogasanlæg, der bl.a. skal udnytte gylle (JV, No., 23/4). - Meldgaard Holding i Aabenraa fik i 2014 et overskud på kun 2,8 mio., hvilket skyldes en fejlslagen investering i et biogasanlæg i Norge (JV, 30/4). - Tønder Kommune forkaster en ambitiøs vindmølleplan efter lokale protester (JV, 2/5). - SE (Syd Energi) har trods en mindre stigning i omsætningen til godt 4,5 mia. kr. et tab i 2014 på 173 mio. kr. (JV, 9/4). - Den nylig indgåede aftale om pant på tyske dåser vækker utilfredshed hos handlende både nord og syd for grænsen (JV, 21/5).

Rømø Havn havde i 2014 et minus på 2 mio. kr. I år forventes et overskud på 800.000 kr. (JV, 26/6), trods planer om en forbedret jernbanedrift mellem fastlandet og Sild, hvilket kan gå ud over færgen mellem Havneby og List (JV, 29/4). - Aabenraa Havn forventer at investere 100 mio. kr. i de kommende år, bl.a. på nye kaj-anlæg (JV, 25/6). - Kielkanalen skal i de næste tolv år udbedres for 1,5 mia. euro (JV, 16/6). - Der planlægges en udbygning af hovedvejen mellem Esbjerg og Hamborg (Fl.A., 4/5).

DAGBOG

1. april: Den planlagte designhøjskole i Højer modtager 6 mio. kr. fra A.P. Møller-fonden (JV).

Region Syddanmark sætter et lettere brugt slot til salg for ca. 100 mio. kr.

3. april: Sønderjyllands første klatrepark anlægges i Genner (JV).

7. april: Mellem 1. august 2014 og 1. april 2015 modtog Sønderjylland 5.400 flygtninge (JV).

9. april: Den 21-årige Nanna Bonde Ottosen, Tønder, bliver formand for SF-Ungdom (JV). A.P. Møller-fonden støtter den kommende tyskundervisning fra 1. klasse i Tønder og Aabenraa kommune med 1,3 mio. kr. til lærernes efteruddannelse (JV).

10. april: 75-årsdagen for Danmarks besættelse mindes flere steder (JV).

13. april: Flensborg Fjord inden for Broagerland er stærkt forurennet. Det skyldes dels udvaskning af nitrat fra landbruget, dels Flensborg bys urensede spildevand (Fl.A.).

16. april: Den katolske menighed i Haderslev sluttes sammen med menigheden i Kolding, men bevarer sin egen kirke (No.).

23. april: Den japanske Wegner-samler Noritsugu Oda modtager som den første Wegner Prisen på Kunstmuseet i Tønder (JV).

28. april: Storkene har igen i år indtaget reden i Smedager (No.). De får

fem æg og udklækker to levende unger (No.).

25. maj: De nye kampfly, som den danske stat er i færd med at købe, skal bl.a. stationeres i Skrydstrup (JV).

30. maj: Cand. mag. Sascha Quortrup (45 år) bliver forstander på den rekonstruerede Løgumkloster Højskole (JV). Skolen får et ekstra tilskud fra Tønder Kommune på 200.000 kr. (JV, 16/6). Samtidig bliver den 55-årige Peter Bruhn Jepsen forstander for Sportsefterskolen Sine (JV, 31/5).

9. juni: En antologi af sydslesvigsk litteratur efter 1900 præsenteres i forbindelse med de danske årsmøder (Fl.A.).

17. juni: Der er en læge pr. 1.260 indbyggere i Tønder Kommune, 1.369 i Aabenraa, 1.378 i Sønderborg og 1.422 i Haderslev. Det svarer nogenlunde til gennemsnittet i Region Syddanmark (JV).

Forkortelser

Fl.A.: Flensborg Avis

JP: Jyllands-Posten

JV: JydskeVestkysten

No.: Der Nordschleswiger

Kampen mod udkanten

Morten Andersen: *'De mange muligheders land. Sønderjyllands Erhvervsråd og egnsudviklingens historie 1945-75'*. Skrifter udgivet af Historisk Samfund for Sønderjylland nr. 107. Aabenraa 2013. 246 sider, ill. Pris: 248 kr. (Medlemspris 168 kr.)

Emnet for Morten Andersens *De mange muligheders land* er så aktuelt som nogensinde: Kampen mod at blive udkant. Titlen er hentet fra Sønderjyllands Erhvervsråds film fra 1957, *Sønderjylland i dag og i morgen*, hvor landsdelen præsenteres netop som hjemstedet for en moderne udvikling med både virkeliggjorte og fremtidige muligheder: Slakterierne og kvægeksperten, mælkekonserveringsfabrikken, udvinding af myremalm, landvinding til landbrug i marsken osv.

Bogen bygger på en treårig forskningsperiode, som Morten Andersen gennemførte på det forhenværende Landsarkiv for Sønderjylland i Aabenraa. Men den udspringer af et tidligere arbejde om genopbygningen af Sønderjylland efter 1920, som også er udgivet af Historisk Samfund for Sønderjylland (Morten Andersen: *'Den følte grænse. Slesvigs deling og genopbygning 1920-33'*. 2008). Efter Genforeningen fik de fire sønderjyske købstæder alle deres andel i genopbygningen i form af offentlige institutioner og offentligt støttede foretagender. Der går en lige linje fra arbejdet i mellemkrigsårene til udviklingsinitiativerne i efterkrigsårene, som gjorde det næsten uomgængeligt at fortsætte det oprindelige arbejde med et bind om tiden efter krigen.

Forbindelsen fra genopbygningen efter 1920 til efterkrigstiden gælder også centrale personer. Et af de mange initiativer fra tiden efter Genforeningen var udbygning af elforsyningen. Det var de sønderjyske andelselektricitetsforsynings-selskaber, der gik sammen om at etablere et fælles højspændingsværk i Aabenraa. Nøglepersonen og direktør for Højspændingsværket fra 1922 til 1960 var Jes Christiansen, for hvem det var en mission at fremme Sønderjyllands udvikling. En effektiv fælles elforsyning til billige priser for hele landsdelen var ét af midlerne til

at fremme økonomisk udvikling og dermed en tilfreds og voksende befolkning. Det var i høj grad et arbejde for landsdelens plads i fædrelandet. For Jes Christiansen var bestræbelsen efter krigen også Sønderjyllands udvikling, og med det formål var han en af de ledende kræfter i etableringen af Sønderjyllands Erhvervsråd i årene 1947-50 sammen med bl.a. borgmester Johan Paulsen, Tønder, og forstander for Statens Forsøgsgård i Store Jyndeved Fr. Heick m.fl.

Der var et nyt problem, som optog sindene efter krigen, nemlig at Slesvig-Holstens befolkning var blevet næsten fordoblet af flygtninge fra de tyske østprovinser. Sydslesvigs befolkning var efter krigen 680.000 mod Nordslesvigs 205.000. Det forekom vigtigt at øge befolkningen i Nordslesvig som modvægt. Frygten for befolkningspresset sydfra fortog sig dog i de følgende år.

Sønderjyllands Erhvervsråd kom til at formidle hjælp og lån til mange erhvervs- og infrastrukturprojekter i de følgende årtier. Men statens og det sønderjyske perspektiv kom i stigende grad skævt på hinanden. Sønderjyllands Erhvervsråd var fra begyndelsen tænkt som et råd til støtte for udviklingen i hele Sønderjylland. I løbet af efterkrigsårene blev statens interesse ikke længere styret af patriotisk interesse i Sønderjylland, men rettet mod udviklingsstøtte på grundlag af objektive, økonomiske kriterier. Sønderjylland som helhed passede ikke ind i egnsudviklingskriterierne. Tilbagestående egne kunne få støtte, og her faldt især Sønderborg Amt uden for kredsen af værdigt trængende, mens Tønder Amt i høj grad var berettiget til egnsudviklingsstøtte. Kommunalreformens etablering af et sønderjysk amt i 1970 bidrog dog til endnu en tid at holde landsdelen samlet.

Det solidarisk fællessønderjyske perspektiv kom på længere sigt Sønderjylland til skade, idet det havde modvirket en centerdannelse, som kunne have erstattet det tabte Flensborg. I stedet havde man forsøgt at tilgodese hele landsdelen og alle fire købstæder. Da den sønderjyske sag ikke i længden forblev et anliggende af betydning for staten, blev den overtaget af

på et stort bycenter, at vigtige funktioner blev lokaliseret i trekantområdet eller Esbjerg, som kunne tilbyde større bycentre end Sønderjylland.

Morten Andersens bog gennemgår forløbet i erhvervsrådets og egnsudviklingens arbejde ud fra et omfattende kilde-materiale, hvor man kan følge forhandlinger, beslutningsprocesser og de involverede personer og myndigheders rolle. Bogen åbner dermed en adgang til væsentlige dele af det historiske forløb, som går forud for Sønderjyllands nutidige situation og udkantsproblematik.

Torben A. Vestergaard

Bunkers

Lulu Anne Hansen og Martin Rheinheimer (red.): 'Bunkers. Atlantvoldens perspektiver i Danmark'. Syddansk Universitetsforlag, Odense 2014. 350 sider, ill. Pris: 375 kr.

Allerede fra den tyske besættelses første dag påbegyndtes opstillingen af et tysk forsvar af de danske kyster. I første omgang var der tale om mobile hær- og luftværnsbatterier, bl.a. blev der opstillet et mobilt luftværnsbatteri rundt om Esbjerg. En uge efter Besættelsen forelå den første tyske plan for etablering af et mere permanent kystforsvar. I juni måned 1940 var der opstillet 15 improviserede kystbatterier. Fra slutningen af 1943 blev der beordret en kraftig udbygning af Atlantvolden, og ved krigens afslutning var Esbjergområdet det kraftigst befæstede område i Danmark. Antologiens seks tekstafsnit behandler forskellige aspekter af den voldsomme tyske militære byggeaktivitet - der hovedsagelig blev foretaget med dansk arbejdskraft - primært med fokus på anlægsarbejderne omkring Esbjerg. Foruden tekstafnittene er der en fotoserie i syv afsnit med fremragende farvefotos af bunkere (ærgerrigt, at der ikke er ofret plads til lidt flere oplysninger om de fotograferede anlæg), en sammenfatning på tysk, en forkortelsesliste, en literaturliste (der desværre mangler flere vigtige titler) og en kort præsentation af antologiens forfattere.

Afs. 1: 'Fall Erna' Det tyske forsvar af Esbjerg. Bygningen af det tyske invasionsforsvar med fokus på Esbjerg, de danske bygningsarbejdere og minerydning efter krigen. Et bedre kortmateriale havde her været ønskeligt.

Afs. 2: Den forlængede arm i Jylland. Om problemerne mellem Departementschefstyret i København, det midlertidige danske regeringskontor i Silkeborg og de uoverensstemmelser, der opstod mellem de tyske civile og militære myndigheder i perioden 1943-45 som en følge af Führerweisung nr. 51 af 3. NOV 1943, der beordrede en kraftig udbygning af Atlantvolden bl.a. i Danmark. En interessant gennemgang af et temmelig ukendt aspekt i besættelsestidens civile danske administration og forholdet til og mellem de forskellige tyske myndigheder.

Afs. 3: Gudrun og Kriemhilde. Om de problemer, der opstod, med at skaffe en stor dansk arbejdsstyrke til anlæg af to tyske forsvarsstillinger på tværs af Jylland i krigens slutfase. En væsentlig detalje er her, at de to stillinger blev anset for landskadelige, idet de ville betyde en forlængelse af krigen på dansk område, hvis de skulle komme i anvendelse.

Afs. 4: Vestkystens Klondyke. En analyse af byen Esbjerg under Besættelsen på grundlag af omtalen i datidens dagblade og undergrundsaviser. En meget interessant, men noget rodet fremstilling.

Afs. 5: Stützpunkt Henne. Udgangspunktet er iagttagelser ved en arkæologisk udgravning af en forhistorisk byhøj ved Henne i 2020-11. I byhøjen blev det tyske Støttepunkt Henne, der skulle fungere som regimentshovedkvarter, bygget i efteråret 1944. Det, der har tiltrukket sig forfatterens interesse, er, at anlægget ligger tre km bag kystlinjen. Afsnittet beskriver anvendelsen af en moderne militærkortanalysemetode til at forklare støttepunktets noget usædvanlige placering. Det viser sig, at området ved Henne er et af de få steder, hvor der ved en allieret landsætning ville kunne foretages en hur-

Af Benjamin Ramassamy

EN DAG I JUNI havde Gram Lergrav været besøgt af elever fra en 3. klasse fra Kolding. Det er helt normalt på denne årstid, hvor mange skoler nyder at slutte skoleåret med en fossiljagt i Lergraven. Mange unge mennesker håber at finde hvalfossiler eller hajtænder. Sådanne skatte i Gram er sjældne, men ikke umulige at finde. Der var allerede midt i juli denne sommer fundet en hvalryghvirvel, en hajtand og endda en megalodontand, som en tidligere gæst havde lavet af ler.

Der blev ikke gjort noget hvalfund denne dag i juni, men en anden ekstraordinær opdagelse blev udgravet af Mathilde i klassen. Hendes fund kunne straks identificeres som en lårbensknogle af en fugl. I Lergraven, er fuglefossiler endnu mere sjældne end hvalknogler. Det skyldes, at fugleknogler er slanke og derfor mere skrøbelige end de kraftige og store hvalknogler. Fugleknogler er ikke et ideelt materiale til at klare tidens test. Alligevel er denne ti millioner år gamle knogle blevet bevaret.

Knoglen er af ph.d. Bent E.K. Lindow på Statens Naturhistoriske Museum i København blevet bestemt til

at være fra en søpapegøje (slægten *Fratercula*). I dag er der tre arter af søpapegøjer, hvoraf én stadig lever langs Norges vestlige kyst.

Søpapegøjerne er små fugle, der lever tæt på kysten. Selvom de er i stand til at flyve, er de tilpasset til havmiljøet. Sammenlignet med andre flyvende fugle har deres knogler ikke store luftfyldte hulrum. Deres skelet er kraftigt - for en lille fugl - og tilpasset til lavvandede dybder, som de udforsker for at fange små fisk, bløddyr og krebsdyr. De lever i kolonier på klipperne, som er vanskeligt tilgængelige for eventuelle rovdyr. Det er her, de yngler og lægger deres æg.

Det er uklart, om fuglen levede her i området, eller om dens rester er blevet ført hertil, men det ville ikke være overraskende at finde en søpapegøje her. For ti millioner år siden var Gram og omegn nemlig oversvømmet. Kysten lå tæt på, som det fremgår af den lokale fauna og flora på det tidspunkt.

Denne sommer var særlig udbytterig for Lergraven. Mange andre skatte venter på at blive fundet. Det er helt sikkert, at Gram Lergrav endnu ikke har afsløret alle sine hemmeligheder.

27. jun. - 25. okt. Arkæologi Haderslev
'Broderede mesterværker' - Kulturhistorisk udstilling med broderede billeder fra de sidste 125 år.
21. jun. - 20. sep. Kulturhistorie Aabenraa
'Makreller der spræller på Søfartsmuseet'.
17. jun. - 14. sep. Cathrinesminde Teglværk
'Fiskerne på teglværskysten' - Om fiskeriet der engang var et stort erhverv i Flensborg Fjord.
1. okt. - 1. nov. 'Arkitekt i fire verdensdele' - Om arkitekt og professor emeritus ved Kunstakademiet Hans Munk Hansen.
1. apr. - 31. okt. Oldemorstof, Bov
'Malkemaskinens udvikling - fra de vilde forsøg til de kendte modeller'.
28. mar. - 27. dec. Kunstmuseet Brundlund Slot
'Nolde, Clausen og Eckersberg - alt du skal vide om sønderjysk kunst'.
26. jun. - 3. jan. 2016 Sønderborg Slot
'Breaking News' - Pressebilleder fra 1864.
30. maj - 24. apr. 2016 Kulturhistorie Tønder
'Guld i Tønder - Guldsmede i Tønder i det 20. og 21. århundrede'.
30. mar. - 23. dec. Drøhles Hus, Tønder
'Ro, afstresning og fordybelse' - Håndarbejde som terapi.
30. mar. - 23. dec. 'Hvad æsken gemte ...' - Københavnerfruen Ella Lofts (1885-1978) kniplingssamling.
9. maj - 18. okt. Kunstmuseet i Tønder
'Surrealisme og surrealitet' - Fællestitel for tre udstillinger: Egoid, Teater og Enigma.
21. jun. - 23. dec. Naturhistorie og Palæontologi, Gram
'Livet over grænsen' - Da dyrene erobrede verden.

Bliv løbende opdateret på

www.museum-sonderjylland.dk

fortsat fra side 243

tig fremrykning ind i landet med større motoriserede enheder. Et meget detaljeret og veldokumenteret afsnit, der ubetinget må betegnes som antologiens mest interessante.

Afs. 6: Spræng dem eller bevar dem. Et højaktuelt afsnit ikke mindst efter sidste sommers ødelæggelser af et større antal af Atlantvoldsbunkere langs den jyske vestkyst. Det forekommer noget ejendommeligt, at der udelukkende refereres til avisartikler. En god gennemgang af en del af det tilgængelige kildemateriale om emnet. Det er imidlertid noget af en tilsnigelse at påstå, at begrebet negativ kulturarv er noget nyt.

Svend E. Albrethsen

Tyske flygtninge

Leif Hansen Nielsen: 'Tyske flygtninge i Nordslesvig 1945-48'. Skrifter udgivet af Historisk Samfund for Sønderjylland nr. 108, Aabenraa 2013. 432 sider, ill. Pris: 248 kr. (Medlemspris 168 kr.)

Da Anden Verdenskrig sluttede i 1945, landede omkring 250.000 tyske flygtninge i Danmark. Sønderjylland husede godt 23.000 af dem, og det er denne gruppe tyske flygtninge, hvis baggrund, kendetegn og vilkår Leif Hansen Nielsen har sat sig for at undersøge. Det gør han på allerbedste vis, med en grundighed og en sans for detaljernes betydning, der gør, at man som læser bliver fanget ind i historiens vingesus i dette kapitel af Danmarkshistorien. Som Leif Hansen Nielsen så i øvrigt tilbageviser, er et mørkt kapitel af Danmarkshistorien, som det ellers er blevet fremført - og som han selv i allerhøjeste grad er med til at tilbagevise med dette oplysende værk.

Bogen er opdelt i en kronologisk/tematisk og en topografisk del, så læseren først føres gennem baggrunden for flygtningestrømmen, håndteringen af den både før og efter krigsafslutningen samt flygtning-

genes vilkår, for så at kunne fordybe sig i de enkelte områders lejre. Her ligger et væsentligt bidrag til lokalhistorie, hvor Leif Hansen Nielsen fortjener ros for viljen til at afdække de mange små og store lejres historie. Det fremgår, at kildematerialet ofte har været sparsomt og spredt, men det lykkes Leif Hansen Nielsen ved en ihærdig indsats, bl.a. ved opbygningen af en database over flygtninge til Aabenraa, og ved at benytte mange statistiske kneb, at give en oversigt, der belyser mange centrale forhold.

Det er samtidig Leif Hansen Niensens fortjeneste, at han på et kvalitativt grundlag nuancerer den konsensus-holdning, der på flere områder har præget opfattelsen af de tyske flygtninge; for eksempel, at flygtningene alle var østprensiske landarbejdere. Det viser sig absolut ikke at være tilfældet, når det undersøges nærmere, hvad de enkelte flygtninge havde som erhverv. Desuden tager Leif Hansen Nielsen fat på spørgsmålet om den danske lægestands behandling af de tyske flygtningebørn. Påstanden er, at mange børn døde, fordi danske læger nægtede at behandle dem. Leif Hansen Nielsen går tallene efter i sømmene og påviser, at alt i alt handlede de mange dødsfald snarere om, at børnene var syge, afkræftede, underernærede og havde været udsat for forfærdelige vilkår under flugten og derfor bukkede under til sidst. Leif Hansen Nielsen afkræfter ligeledes forestillingen om, at der var en udbredt promiskuitet omkring flygtningelejrene og på samme vis forholdene omkring den private indkvartering hos den hjemmetyske befolkning, især afviklingen af den.

Bogen er velskrevet og letlæst - på trods af detaljeringsgraden er fremstillingen levende og spændende, samtidig med at det imponerende noteapparat gør det muligt for enhver interesseret at forfølge emnet videre ud i kilderne. Bogen står således på et meget solidt fundament og må absolut blive et af de værker, der bliver brugt flittigt og henvist til autoritativt.

Birgitte Thomsen

GRÆNSEFORENINGEN

FOR EN ÅBEN DANSKHED

- Demokrati, ytringsfrihed og ligeværd gælder for alle, også i forholdet til mindretal.
- Forankring i egen kultur er en forudsætning for at have forståelse for andre kulturer.
- Kulturelle mindretal er en vigtig ressource i et demokratisk samfund.
- Dansk sprog og kultur styrkes i mødet med andre sprog og kulturer.

Du er velkommen til at kontakte din lokale formand/kontaktperson:

Povl Solmer Frank
Svanevej 4
6500 Vojens

Kirsten Fanø Clausen
Brobølvej 7
Blans
6400 Sønderborg

Jens Andresen
Tingvej 2
6535 Branderup

Andreas Brandenhoff
Vollerupvej 45
6392 Bolderslev

Det er Grænseforeningens formål at støtte danskheden i grænselandet, særligt syd for grænsen, at udbrede kendskabet til grænselandets forhold samt at bevare og styrke dansk sprog og kultur.

Tlf. + 45 33 11 30 63 • info@graenseforeningen.dk • www.graenseforeningen.dk

Padborg

Af Carsten Porskrog Rasmussen

PADBORG ER ÉN AF Sønderjyllands yngste byer. Den har to forældre: Grænsen og jernbanen, og først da de to mødtes, kom der en by ud af det. Jernbanen var der ganske vist længe før. Ved den var der både en lille station og en kro, men der var ikke kommet en by ud af det. Det var for tæt på Flensborg. Det var ikke enhver station, som skabte en stationsby.

Byen kom med grænsen. Allerede i 1920 flyttede den danske stat toldere og gendarmer til grænsen, og 1925-28 byggede man en ny stor grænsebanegård. Mange tog havde endestation ved grænsen, så banegården blev både hjemsted for en del af det personale, der kørte med togene, og for et større antal portører, remisearbejdere og mekanikere, der havde deres faste arbejdssted i Padborg. I alt var der lidt over 150 ansatte på stationen i 1930. En del af dem var flyttet til fra Vamdrup, der havde haft samme rolle i tiden før 1920. Padborg er Vamdrups lillesøster - og afløser.

I 1930 havde den nye by 1.171 indbyggere. På kun ti år var den vokset fra intet til én af Sønderjyllands store stationsbyer. Den var domineret af banen og de andre offentlige arbejdsgivere. Bare banefolkene og deres familier talte over 500 personer, grænsegendarmer, politifolk, toldere og deres familier ca. 120.

Det ældste Padborg groede op omkring de veje, der var der i forvejen, og som mødtes ved jernbaneviadukten: Frøslevvej mod vest, Oksevejen mod syd ned mod grænsen og Nørregade mod nordøst, op mod Bov. I 1923 fik Bov sogneråd dog udarbejdet en fin byplan, og ud fra den anlagde man Nyvej parallelt med og syd for

Frøslevvej. Ellers forblev planen mest papir. Byens reelle centrum var jernbaneviadukten, hvor der lå forretninger på begge sider.

I 1930'erne var der ikke den store vækst, men Padborg bredte sig dog så meget, at den voksede sammen med de gamle landsbyer Frøslev og Bov. Det er den vigtigste forklaring på, at indbyggertallet var over 2.000 i 1945. Derefter satte en ny vækst ind. Jernbanen var stadig en meget stor arbejdsplads i 1950'erne og 1960'erne, og politi og toldvæsen udvidede. Først og fremmest var det dog det private transporterhverv, som voksede. En række speditjonsfirmaer havde base i Padborg, og der kom pakhuse på vestsiden af banen.

Længe var Kruså mindst lige så vigtig for vognmændene, men det ændrede sig med motorvejen og det fælles dansk-tyske toldområde. I 1970'erne og 1980'erne voksede transporterhvervet i Padborg eksplosivt, og et stort nyt erhvervsområde groede frem nordvest for byen, mellem banen og motorvejen. Padborg stod ikke mere i jernbanens tegn, men stadig i landtransportens.

Padborg er således en by med en helt særlig profil. Padborg har aldrig haft større betydning som handels- eller institutionsby - den plads sad ældre byer allerede på. Men ellers er Padborg en moderne udgave af 1700-tallets Aabenraa eller Sønderborg: En by samlet om transport. Kun er det nu land- og ikke søtransport. Det har bragt den ganske langt. I dag har Padborg knap 4.500 indbyggere og er Sønderjyllands 8. største by - kun overgået af de fire købstæder samt Vojens, Nordborg og Rødekro. ■